

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi kar
Kommunikáció és médiatudományi tanszék

A média hatásának tükröződése a jogban
A gyermekek védelme a médiában ábrázolt erőszakkal
szemben

Vörös Judit
kommunikáció-német

Külső konzulens: Polyák Gábor

Belső konzulens: Béres István

Pécs
2007. március

1. Bevezetés

A média, elsősorban a tömegmédia hatása a nézőkre régóta aktuális kérdés. Korunkban, amikor is a hatalom egyik alapvető faktora az információbirtoklás, és amikor százával, a nap huszonnégy órájában ostromolnak bennünket a tömegmédia üzenetei, tudatában kell lennünk annak, hogy milyen hatással vannak ezek ránk, mit tudunk tenni ellene, hogyan tudjuk megvédeni az érdekeinket és milyen hatályos jogszabályok segítenek minket ebben.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, milyen nagy hatása van a képi és hangyi effektusoknak a befogadókra, és azt sem, milyen sérülékenyek a gyermekek az ilyen hatásokkal szemben.

Dolgozatomban megvizsgálom, hol ér véget a kommunikációelmélet és honnan vesz át szerepét a jog. A tömegmédiának, azon belül is a televízióknak a társadalomra, az egyes emberre, de elsősorban a gyermekekre gyakorolt hatására fókuszálok, azokra a negatív (esetenként pozitív) hatásokra, melyek nap mint nap érik őket. Hipotézisem szerint a gyermekeknek a tévétől sokkal több negatív hatást kell elviselniük, mint az az egészséges pszichikai, szellemi és erkölcsi fejlődésükhöz kell. Hozzá kell tenni természetesen, hogy elsősorban a szülő felelősége, hogy mit néz a gyermeke, ehhez viszont segítséget kell(ene) nyújtania a médiának azzal, hogy betartja a rá vonatkozó szabályokat. E téren azonban gyakran hiányosságokat észlel még a laikus néző is.

A dolgot három alapvető témakör köré csoportosítom. Az első részben a médiahatás kommunikációelméleti oldalát vizsgálom. Kitérek itt a tömegmédia, azon belül is a televízió tulajdonságaira, a hatáselméletekre, befogadás-elméletekre, valamint a média és az erőszak problémájára. A rövid kommunikációelméleti bevezetés után rátérek a probléma jogi oldalára. Arra vagyok kíváncsi, hogyan szabályozza a jog a média hatásait, meddig mehetnek el a műsorszolgáltatók büntetlenül, és hol húzódik az a határ, amiért a jog már büntetni rendeli őket. Kitérek itt az ORTT szankcionálási lehetőségeire és kötelezettségeire, valamint azokra a polgárjogi és büntetőjogi szabályozásokra, melyek a médiára is kiterjednek. A dolgozat végén az elméletet átültetem a gyakorlatba, és megvizsgálom a TV2 Aktív című műsorának egy heti adását, megfigyelve azt, hogyan érvényesülnek a szabályozások a műsorban, és vállalják-e a műsorkészítők az esetleges szankcionálást a nagyobb nézettség érdekében.

II. Hatás- és befogadás a kommunikációelméletben

II.1. A televízió megjelenése

A televízió megjelenése fordulópontot jelentett mind a társadalom egészére, mind az egyes ember érzékelésére nézve. A vizuális és auditív hatások párhuzamos megjelenése megváltoztatta az egyén világgal kapcsolatos észlelését, valamint megteremtette a másodlagos szóbeliséget és a globális falut (McLuhan). McLuhan az emberiség történetét a kommunikációs technológiák oldaláról közelítette meg, így megkülönbözteti a törzsek korát, az írástudók korát, a nyomtatás korát és az elektronika korát. Nincs fokozatosság vagy átmenet az egyes technológiák uralta fejezetek között, így az új találmányok korszakokra tördelték a világot¹. A legfontosabb újítások közé tartozott a fonetikus ábécé (Kr.e. 2000-1500), a nyomdagép (1450) és a távíró (1850). McLuhan szerint, „miközben alakítjuk eszközeinket, azok is formálnak bennünket” (323). Ezt a jelenséget nevezi „technológiai determinizmusnak”, mely szerint a kommunikáció különböző módjai alakítják észlelésünket, életünket. Elmélete szerint életmódunk annak függvénye, miként dolgozzuk fel az információkat. A különböző technológiák megváltoztatják az emberek saját magukról és a világról alkotott gondolkodásmódját (324). Vegyük például a fonetikus írás kialakulását. A szóbeliség kultúrájában még nagy szerepet játszott a személyes interakció, hiszen az emberek ezen keresztül szerezték meg és adták át a tudást egymásnak. A közösségeken belül szoros volt a kapcsolat az egyes tagok között. Mivel az egyetlen adattároló eszköz az emlékezet volt, ahhoz, hogy a tudás hosszú időn keresztül fennmaradjon, szükség volt olyan formulákra, melyek megkönnyítették a memorizálást és továbbadást. A tudás ebben a korban még nem volt állandó, hiszen az újbóli átadás következtében a forma és a tartalom is folyamatosan változott. A fonetikus írás eleinte a szóbeli tudás írásos rögzítését szolgálta. Nem sokkal később azonban megváltoztatta a nyelvhasználatot és a gondolkodásmódot is. Nem volt többé szükség klisékre, felszabadult a költészet és a bölcselkedés a zárt formák béklyóiból. Az írás teret engedett az egyén kreativitásának és a tágabb kifejezéstár használatának következtében a világról alkotott kép is összetettebbé vált. A nyomtatás tovább individualizálta a befogadót. Az egyén magába fordulhatott a csendes, önálló olvasás által, a közösségi élet széteséssel fenyegetett. McLuhan szerint az elektronikus médiumok elterjedése azonban meghozta az úgy nevezett „másodlagos szóbeliség” korát. A televízió és a mobiltelefon újfajta szóbeliséget, újfajta törzsiességet hozott létre. A kommunikáció ismét késleltetés nélkül zajlik. Ez azonban már közel sem azonos az elsődleges szóbeliséggel, hiszen itt már nem alakulnak ki többé zárt emberi közösségek. Az internet terjedésével nemcsak a szóbeliség, hanem az írásbeliség is átalakul: a szövegek egymásból is elérhetők, hipertextuálisak.

¹ Griffin, 2003: 321

A televízió és az internet felvetette a globalitás és a lokalitás problémáját (Mayrowitz). Minden tapasztalatunk lokális, helyhez kötött, a média üzenete azonban nem lokális, csupán közvetített. A médián keresztül egyre nagyobb teret kap a valóság a fikcióval szemben, így kitágítja az érzékelést a lokalitásból. Ez a lokalitás viszont globális befolyások alatt áll, ezáltal a globalitás és lokalitás egyszerre van jelen, egymásra reflektál. A globális kontextualizálja a lokálist. A média perspektívája a felülnézet: a helyi gondokat, eseményeket társadalmi problémává alakítja. Ez a megközelítés segít megérteni a McLuhan-i globális falu lényegét.

II.2. Hatásmodellek

A Magyar Televízió első adását 1957. május 1-én adták, de más államokban már jóval korábban elterjedt ez a médium. Megjelenése hatalmas fordulatot jelentett mind a hatalom, mind a társadalom tagjai számára. A szocialista hatalom kiváló propaganda eszközt talált, hiszen a televízió akkoriban a párt befolyása alatt állt. A társadalom tagjai pedig új, audiovizuális információszolgáltató és szórakoztató eszközre lettek, ami éppen a képiség miatt lényegesen meggyőzőbb tudott lenni a nyomtatott formánál. A televízió a közszolgálati médiumok esetében azonban teljesen mást jelentett, mint ma. A kereskedelmi csatornák megjelenése előtt a befogadók csupán egy, később két csatornát nézhettek, így ugyanazok az üzenetek ugyanabban az időben jutottak el mindenkihez. A médiának így nagy volt a közösségteremtő szerepe. Beszédtémákat, interakciós lehetőséget biztosított a társadalom tagjai számára, hiszen mindenki ugyanazt látta, ugyanarról beszélt. Az 1920-as években éppen ezért az úgynevezett „lövedék”-elmélet vált uralkodóvá, mely szerint a média üzenetei mint lövedékek támadják az egyént, beférkőznek az otthonába és ha akarja, ha nem, hatást gyakorolnak rá. E szerint a média teljesen átformálja az egyént, így az kiszolgáltatottá válik. „A direkt hatás modellje azt feltételezi, hogy a média 'mindenható', azaz tömegkommunikáció szinte közvetlen és azonnali változást tud elérni”² Mára már megdöntötték ezt a megközelítést, a köztudat mégis hajlamos közvetlen összefüggést észlelni a média üzenetei és az emberi viselkedés között. Kósa Éva itt Orson Welles példáját hozza, aki az 1940-es években a Támadás a Marsról című rádiójátékával olyan pánikot tudott kelteni, amit előtte még soha senki, csupán azért, mert a közönség képtelen volt elválasztani a fikciót a valóságtól.

Az 1930-as években még tartotta magát ez a felfogás, egészen a 60-as évekig, amikor is Lazarsfeldnek köszönhetően teret nyert a minimális hatás elmélete, vagyis a kétszakaszos kommunikációáramlás gondolata. E szerint a média csupán minimális hatást gyakorol az egyénre, sokkal kisebbet, mint a család vagy az iskola. Az információáramlásba

² Kósa Éva, 2004: 5.

belépnek az ún. véleményvezérek, akik terjesztik az általuk preferált média-olvasatokat, így a médiának többé nincs közvetlen befolyása az egyénre. A véleményvezéreket viszont továbbra is jelentősen befolyásolják a médiatartalmak. A 70-es években teret nyer a média napirend-meghatározó hatásának elmélete, mely szerint a média meghatározza, hogyan gondolkodjunk, mivel kapcsolatban legyenek érzelmeink. Ez utóbbi elméletről kicsit később bővebben is beszélek.

A kereskedelmi televíziókkal az egyén választási lehetősége is megnőtt, így a televízió közösségteremtő hatása is megváltozott. Már nem tudott egy egész társadalmat összetartani, hiszen minden csatornának, minden műsornak kialakult a maga közönsége.

A Frankfurter Iskola képviselői, Adorno és Horkheimer éppen a világnak és a médiának ezt az eltömegesedését kritizálta. A dekadencia kiindulópontjaként a felvilágosodást tekintették. A modern világban tapasztalható borzalmak a felvilágosodás betetőzései: ide torkollik szükségszerűen az ész, a tudomány és a technika fejlődése. Az ember a gépek áldozatává válik. A két szerző szerint a kultúrát az egyöntetűség jellemzi, amit a kultúripar hoz létre felülről, a technika segítségével³. A film, a rádió, a magazinok, de még az építészet is iparszerűvé válik, sablonos lesz. A kultúripar által gyártott tömegkultúra elfedi a társadalmi egyenlőtlenségeket, hiszen monopolhelyzetben van a piacon. Ipari tevékenységet folytat más iparágakkal összekapcsolódva a technikai haladás ideológiájára és az emberek igényeire hivatkozva.

De ki is határozza meg a média tematikáját? Tényleg az emberek igényeire hagyatkozik, avagy éppen ő maga határozza meg az emberek igényeit? Tamás Pálnak a tematizációról szóló írása ezt vizsgálja. Kiinduló tézise az, hogy a befogadók tematikus prioritása és a médiumok napirendje összefügg egymással. „A média hatalma [...] abban rejlik, hogy a valóság olyan szerkezeti kiszérelését végzi, amely számunkra a világot meghatározza”⁴. A médiából szerzett információink közvetettek, másodkézből származnak, és az újságírás feladata az üzenetek kiszérelést végezni. Az „agenda setting” e közvetítés következményeire összpontosít.

A tematizálás problémája azonban korántsem újkeletű. Korábban, már 1922-ben, Walter Lippmann is foglalkozott a témával, és megállapította, hogy a közvéleményt a sajtó építette fel. Cohen 1963-ban úgy gondolta, hogy a média előírja az embereknek, hogy miről gondolkodjanak. McCombs és Shaw is hasonló álláspontra jutott 1972-ben: a média előírja, miről gondolkodjanak a befogadók, mit kell tudniuk, és mivel kapcsolatban kell érzelmekkel rendelkezniük. A két kutató az 1968-as választásokat vizsgálta. Megkérték Chapell Hill lakóit, mondják el, milyen témákat tartanak alapvetőnek a jelöltek kampányában. A vizsgálat eredménye az volt, hogy szoros kapcsolat van a média témaszerkezete és a választók tematikus prioritásai között. A további kutatások három

³ Adorno/Horkheimer, 1969: 130

⁴ Tamás, 1999: 139

további modellt hoztak eredményül. A közvetlen megfelelés modell szerint az egyének és a média tematizációja pontosan megegyezik. A prioritásmodell azt mondja ki, hogy a választók és a média témapreferálása majdnem identikus, de már nem teljesen. A figyelemmodell pedig azt hangsúlyozza, hogy vannak olyan témák, amiket a média vitára bocsát, nyilvánossá tesz, de vannak olyanok is, amik háttérbe szorulnak. Az első és a második modell ma már egyáltalán nem állja meg a helyét. Tamás Pál szerint további kutatások közbelső változókat vontak be, amiket McCombs és Shaw kihagyott. A média tematizációs prioritásainak átvételében fontos szerepe van a befogadó médiahasználati intenzitásának, orientációs szükségletének, interperszonális kommunikációja gyakoriságának, a valós környezeti hatásoknak és a személyes érintettségnek⁵. Nem lehet tehát általános kijelentéseket tenni a társadalom minden tagja számára, hiszen ezek a faktorok egyénekenként változnak. McCombs és Shaw szerint csak az bizonyíthatná meggyőzően a témameghatározás hipotézisét (vagyis, hogy a média dönti el, miről gondolkodjanak a befogadók), ha a témák a médiában előbb jelennének meg, mint a köztudatban. Biztosnak tartják azonban, hogy a médiának olyan meggyőző ereje van, hogy a hírek eseményei közügyekké válhatnak, vagyis a befogadó a média által preferált témákkal intenzívebben foglalkozik.

Morley a Nationwide című műsor kutatásánál arról beszél, hogy „a tömegkommunikáció folyamatáról adott teljes körű elemzésnek legalább három tényezővel kell számot vetnie. Tanulmányoznia kell egyrészt a médiaszövegek termelésének folyamatát, másrészt magukat a termékeket [...], harmadrészt pedig azt, ahogyan a közönség ezeket a jeleket aktívan dekódolja és értelmezi”⁶. Kutatásában azt vizsgálta, hogyan dekódolják ugyanazt a műsort különböző társadalmi és kulturális háttérű egyének. Morley szerint széles körben elfogadott a „használati érték és élményszerzés” modelljén alapuló média-megközelítés. Ez az elmélet kedvező színben tünteti fel a médiát, mert nem úgy mutatja be azt, mint ami ráerőszakolja mondanivalóját a befogadóra, hanem olyan üzenetek közvetítőjeként láttatja, amelyeket többféleképpen használhat fel a közönség. Véleménye szerint az üzenetek értelmezése nem kizárólag az individuumok pszichés felépítésén múlik, hanem figyelembe kell venni a társadalmi és gazdasági különbségeket is.

II.3. Befogadásmodellek

Szóltunk már róla, hogy a befogadók sem egyformán reagálnak az őket „bombázó” információkra. Stuart Hall szerint a jelentés és az üzenet kódok működése által szerveződik. A folyamat végterméke anyagi eszközöket és egy társadalmi viszonyrendszert

⁵ Tamás, 1999: 141-142

⁶ Morely, 1999: 31

is feltételez. A termék (üzenet, információ) körforgása diszkurzív formában történik, ahol a kódolás és a dekódolás döntő mozzanatok⁷. Ha nincs jelentés, nincs fogyasztás sem, és ha a jelentés a gyakorlatban nem artikulálódik, nincs hatása. A televíziós üzenetközvetítés folyamatában a produkció alkotja meg az üzenetet, ahol az üzenet fogyasztása is a produkciós folyamat egy mozzanata. Az üzenet csak mint dekódolt jelentések sorozata érhet el hatást.

Hall elmélete szerint a rendszer egy kódot tartalmaz, amin keresztül üzenetet produkál. Ezt az üzenetet a fogyasztók dekódolják és így a társadalmi gyakorlatok szerkezetébe vezetik. A kódolás és a dekódolás kódjai nem lehetnek teljesen szimmetrikusak. A szimmetria foka (a megértés vagy félreértés) függ a résztvevők által betöltött helyzetek között létrejött szimmetria mértékétől, vagyis az egyenlőségi viszonyoktól is. Ez pedig a kódok közötti identitás mértékétől függ (428). Tehát a kódolás bizonyos jelentésadás, amit a média végez. Ez függhet a média szervezeti környezetétől, a technikai lehetőségeitől, a rutinfolyamatoktól, a szakmai konvencióktól és a hagyományoktól. Ezek összehangolt hatása egy domináns kódot hoz létre, ami azonban nem nevezhető manipulációnak. Hall az egyén háromféle befogadási módját különbözteti meg. A domináns olvasat az, amikor a közönség azt fogadja el, amit mondani akarnak neki, tehát elfogadja és magáévá teszi a domináns kódot. A tárgyalásos vagy egyezkedő olvasat esetében a befogadó megérti és keretként el is fogadja a domináns kódot, egyes elemeit azonban átértékeli. Az ellenzéki olvasat esetében az egyén megérti a domináns olvasatot, azonban tudatosan szembe helyezkedik vele. A kódolás megpróbálhatja tehát preferálni a dekódolást, de előírni vagy garantálni nem tudja. A televízió ideálja természetesen egy tökéletesen transzparens kommunikáció lenne, ehelyett azonban egy szisztematikusan eltorzított kommunikáció jön létre. A szelektív percepció hatására nem mindig a szándékolt jelentés jut el a befogadóhoz (432-433).

George Gerbner, a Pennsylvániai Egyetem nyugalmazott dékánja kultivációs elméletében egy másik oldalról közelíti meg a befogadás problémáját. Hipotézise szerint a megszállott tévénezőkben felnagyított képzet alakul ki a „félelmetes és zord” világról. Ezt a jelenséget „szociális paranoiának” nevezi⁸. Gerbner szerint a televízió ereje az élet valóságára épülő sorozatok jelképes tartalmában van, hiszen a tévé nem más, mint a társadalom intézményesített mesemondója, aminek meghatározó ereje lehet a társadalom befolyásolásában. A médiában látott erőszak képes meggyőzni az egyént arról, hogy a világban is a dzsungel törvényei uralkodnak. A Kulturális Indikátorok nevű program 20 évig folyt Gerbner vezetésével. Objektív mérési módszert alkalmaztak, ami nem az érzelmeket, hanem a tényeket volt hivatott kutatni. A mérés során létrehozták a „kultivációs differenciált” (363), ami a televíziós válaszra adott reakciók százalékos különbségét fejezi ki alkalmi és megszállott tévénezők csoportjainak összehasonlítása során. A felmérés

⁷ Hall, 2002: 426

⁸ Griffin, 2003: 359

négyféle magatartást vizsgált: 1) Annak esélye, hogy erőszakos cselekedetbe keveredik. Itt az alkalmi nézők a valósághoz közelebbi 1:100 tippeltek, míg a megszállott nézők 1:10. 2) Attól való félelem, hogy egyedül kell hazamenni: ez elsősorban a női válaszadókat érintette, bennük nagyobb a félelem. 3) A rendőrség szerepe a társadalom életében: az alkalmi nézők 1%-ra tippeltek (ez áll közelebb a valósághoz), míg a megszállottak 5%-ra. 4) Általános bizalmatlanság: a megszállottak sokkal bizalmatlanabbak és gyanakvóbbak. Ezekből az eredményekből tehát Gerbner kimutatta, hogy azok, akik többet nézik a televíziót, sokkal inkább veszélyesnek érzik a valódi világot is, hiszen a televízió tartalmaiban az erőszak torzított, eltúlzott formában van jelen.

Mi lehet ennek az oka? Gerbner szerint a tévéerőszak strukturális alapja a fúzió, a pénzügyi műveletek, a koncentráció és a globalizáció⁹. A nagy stúdiók száma egyre csökken, míg részesedésük a hazai és nemzetközi piacon nő. Ennek köszönhetően a monopol helyzetben levő társaságok értékrendje uralja az egész médiaipart, míg az alternatív nézőpontok nem kapnak teret. A piac uralta modern világban a producerek kénytelenek pénzt szerezni, ezért olyan dramaturgiai tényezőkre van szükségük, melyeket nem kell lefordítani, és amelyek bármelyik kultúrába beleillenek. Ez a tényező pedig az erőszak. Az amerikai filmexportban az erőszak dominál, de a legnézettebb műsorok mégsem tartalmaznak erőszakot. Nem a nézők, hanem a hirdetőik az igazi vevők, akik azért fizetnek, hogy a legolcsóbban jussanak hozzá a nézőközönséghez.

II. 4. Erőszak a médiában

Császi Lajos a tévéerőszakról szóló írásában arról beszél, hogy tévéerőszaknak számít mind a tudósításokban, riportokban, rendőrségi hírekben, mind a bűnügyi és horrorfilmekben megjelenő agresszió. Az erőszakos cselekedetek bemutatása a bizonytalanság, szorongás, félelem érzetét keltik a nézőkben¹⁰. Ezt Császi azzal magyarázza, hogy a társadalmi rend láthatatlan, és csak akkor szembesülünk a normarendszerrel, ha az valamilyen módon sérül. A tévéerőszak így nem más, mint a társadalmi rendről szóló nyilvános dráma¹¹. Meg kell azonban különböztetni a krimiben és a hírekben megjelenő erőszakot. A krimihez, bár a fikció elemeit gyakran valóságos elemekkel ötvözi, a nézőnek mégis teljesen más a hozzáállása, hiszen jelen van a fikció tudata, míg a hírek eseményeinél a társadalmi közelség nyomasztó érzete érinti a befogadót. Míg a hír csak a bűnesetről szól (a „mi történt” kerül előtérbe), addig a krimiben a „hogyan történt” a lényegesebb elem. A krimiben megtalálható egy morális felhang, hiszen a jó győz, a rossz pedig megbűnhődik. A hírek és dokumentumfilmek sem

⁹ Gerbner 2000: 82

¹⁰ Császi, 1999: 21

¹¹ Császi, 1999: 23

mellőzik azonban a moralitást, hiszen ezek is „ugyanolyan erkölcsi ítéleteken keresztül fogalmazzák meg valóságélményeiket, mint a képzeletbeli történetek”¹². A bűnügyi történetek olvasása során az emberek felismerik és használják a történeteken belüli morális meséket, hogy segítségükkel eligazodjanak a mindennapi létüket érintő kérdésekben. A krimi is olyan szimbolikus történet, amely a kollektív identitás kialakításában segítségére van a nézőnek. A modernitás korában ugyanis az identitás folyamatosan destabilizálódik, fragmentálódik, ezért szükség van olyan terekre, ahol az egyén képes saját identitását másokhoz képest kialakítani. A krimi zárt, rendezett világa szemben áll ugyanis a valóság kaotikus világával. A filmben a jók csak jót tesznek, a rosszak pedig csak rosszat. A krimi úgy szórakoztat, hogy közben orientál: a normamegerősítés és a szolidaritás rituáléjának része. A populáris kultúra a biztonságot a megszokotthoz való visszatérésben ígéri, a krimiben pedig ez csak állandó erőszak alkalmazásával lehetséges. A krimi informál a jóról és véd a rossztól. Átvezet a normák megszegésétől a normák helyreállításáig, a büntől való felháborodástól a büntetésben való megnyugvásig, a káosztól a rendig¹³.

Gerbner szerint az erőszak a hatalmat demonstrálja, és inkább megfélemlít, mint provokál: a többség hatalmát és a kisebbség kockázatát ábrázolja¹⁴. A rendszer megfosztja a nézőt a választási lehetőségektől, hiszen egyeseket az áldozat szerepére predesztinál, míg másokat felbátorít. Állítása szerint a gyermekek már korán találkoznak a média üzeneteivel, így az értékeket már nem a szülők, az iskola vagy az egyház mondja el, hanem a televízió. Nem létezik előre megszerzett ízlés és értékrendszer, hiszen az attitűdöket és választásokat már kora gyermekkortól a televízió alakítja.

Hall egy harmadik elméletet dolgozott ki a média és az erőszak kapcsolatáról. A fiatalok és a gyerekek hajlamosak ugyan az utánzásra, és a televízió az utánzó tanulás egyik forrása, hatása azonban mégsem kimagasló. Még sem közelíti az iskola vagy a szülők hatását. Hall idézi Grant Noblet, aki szerint a televízió által közvetített agresszió nem annyira éles és még jótékony hatása is lehet. Az esetek 90%-ban nincs hatása, a maradék 10% pedig függ a látott erőszak típusától és a nézőben rejlő agressziótól¹⁵. Hall megkülönbözteti az erőszak kétféle felfogását: ezek szerint létezik konzervatív és liberális modell. A konzervatív modell alapján az erőszak az egyénből belülről fakad, a bennünk lakó „rosszból” vagy „gonoszból” származik. Ha magunkra lennénk utalva, agresszíven viselkednénk egymással. Ennek a modellnek megfelelően tehát az erőszak szoros összefüggésben van az önmérséklettel. A liberális modell ennek épp az ellenkezőjét állítja. Az erőszak a társadalmi erők és körülmények produktuma, vagyis a társadalmi konfliktus kísérőjelensége. A médiának itt jelentősége van abban, hogy az erőszakból társadalmi

¹² Császi, 1999: 24

¹³ Császi, 1999: 35

¹⁴ Gerbner, 2000:81

¹⁵ Hall, 1999: 44

kérdés lett, sőt ennek hangszerelésében is szerepet játszik. A média folyamatosan a társadalom normatív határait kutatja, azt keresi, hol ér véget a társadalmi tolerancia¹⁶.

II. 5. A gyermekek és a médiaerőszak

Kósa Éva szerint a gyerekek gyakran egészen másképp értelmezik a televízióban látottakat, mint a felnőttek. „Úgy tűnik, hogy a gyerekek bizonyos fejlettségi szint alatt, nagyjából 7-8 éves korukig nem képesek helyesen értelmezni a beállítások, jelenetek, vágások, ráúsztatások közti bonyolult viszonyrendszert. A cselekménynek, a térnek, a nézőpontoknak és főleg az időnek külön részekre tördelt ábrázolását általában csak tíz éves kor után kezdik megérteni, és a különböző technikák értelmezése még sokáig az életkori fejlettség függvénye”¹⁷- írja.

Hozzáteszi továbbá, hogy a kicsiknek szóló igazán jó tévémeséket nagyjából úgy készítik, mint egy bábszínházi előadást. Az ilyen mesék készítésénél nem használják a filmeknél megszokott nyelvezetet és szimbólumrendszert, vagyis nem variálják a nézőpontokat, csupán egyetlen, a néző szemszögét használják. A filmes, televíziós "nyelv" tehát másképpen írja le az eseményeket, mint a beszéd vagy az írás. Teljesen más kódrendszert használnak, mint a valódi élet, ezért a nézőnek ismernie kell ezt a kódolást is ahhoz, hogy helyesen tudja értelmezni a látottakat. A gyermekeknél ez az ismeret koruknál fogva még nem alakult ki, ezért jelenthet veszélyt számukra az olyan műsor, melynek helyes értelmezése a felnőttek számára már természetes.

Tóth Tamás Médiaerőszak című könyvében kifejezetten azzal foglalkozik, hogyan hat a médiában látott erőszak a gyermekekre és fejlődésükre. Hipotézisében kifejti, hogy (ahogyan azt a Vekerdy Tamás pszichológussal készített interjú is megerősítette) nem létezik XXI. századi 3, 4, 5, 6 éves gyermek.

„A gyerekek az őket körülvevő világtól, társadalomtól függetlenül végigjárnak a fejlődési állomásaikat, az egyénben lejátszódik az evolúciós folyamat. A gyermek fejlődésének állomásai az evolúcióhoz hasonló módon logikailag épülnek egymásra, és így nem hagyható ki egyetlen fejlődési szakasz, nem léphető át, nem kerülhető meg. Ha pedig a gyermek fejlődési szakaszait párhuzamba lehet állítani az emberi szocializáció állomásaival, akkor az egyén kommunikációs képességeinek fejlődésében sem lehet, szabadna kihagyni egyetlen fokozatot sem.” (Tóth, 2005: 8)

Ez azért fontos, mert bizonyítja, hogy a tévénézésnek nincs helye egy három-négy éves gyermek elfoglaltságai között, hiszen ez károsítja a fokozatos megismerés elvét a

¹⁶ Hall, 1999: 50-51

¹⁷ Kósa 2004

kommunikációs fejlődésben. A szülők és a gyerekek nem figyelnek oda a korhatárjelzésekre, így a kicsik nem csak a kifejezetten nekik szóló műsorokat nézik rendszeresen. Tóth Tamás kutatásaiból kiderül, hogy minden gyerek minden nap néz tévét, és főleg a délutáni, esti órákban. Ez abból a szempontból fontos, hogy a gyermekeknek szánt műsorokat elsősorban reggel és délelőtt, esetleg kora délután sugározzák.

Tóth Tamás megvizsgálta a médiatartalmak alakulását is. Az utóbbi néhány évben (esetleg évtizedben) jelentősen átalakult az erőszak ábrázolása a médiában. A képernyőn nőtt az erőszakos cselekedetek száma is. A korábbi krimiknek (itt Columbot, Kojak-et, Az angyalt és a Minden lében két kanál című sorozatot hozza példának) teljesen más volt a felépítése:

„Ha vissza tudunk emlékezni [...], akkor megérthetjük, miért volt jobb ezeknek a filmeknek a dramaturgiája. Már a film elején megtudtuk, ki a bűnös, ki az áldozat, csak a cselekményre kellett koncentrálni, ami bővelkedett humorban, eseményekben. Néha előfordult benne egy kis csetepaté vagy egy kis csihipuhi, de a gyilkosság tényét és a gyilkos személyét már a film elején nyilvánvalóvá tették.” (Tóth, 2005:13)

A világ azonban felgyorsult, így szükség volt eladhatóbb, gyorsabb, lendületesebb filmekre. A hírek tendenciáját követték a krimik is, hiszen kiderült, hogy azok a hírek a legnézettebbek, ahol a legtöbb a katasztrófa, a vér és az áldozat. „Ma már nem hír, hogy valami rendben, az előre eltervezettek szerint történik, az a hír, ha a toronydaru összeomlik, ha a repülőgép 265 utassal a fedélzetén lezuhan.” (Tóth, 2005:13).

A gyermekekkel kapcsolatban már korán végeztek kutatásokat. A Mons-Hainaut-i Egyetem Szociálpszichológiai Tanszékén már 1980-tól foglalkoztak a média és az erőszak problémájával. Kutatásaik közül csupán egyet emelnék ki, amiről Tóth Tamás is beszámol a könyvében (Tóth, 2005:17). A belga kutatók úgy végezték el a megfigyelést, hogy laboratóriumi körülmények helyett természetes közegükben hagyták az óvodás gyerekeket óvónőjük társaságában. A gyermekeknek olyan rajzfilmeket vetítettek le, amiket a gyerekeknek szóló matinéműsorok alatt rögzítettek. Ezekben a mesékben is szép számmal található erőszakos jelenetek. Az eredmény ez lett, hogy a gyerekekben megnőtt az agresszióra való hajlam a rajzfilmek levetítését követően, de amint a filmek tartalmát megbeszélték az óvónők irányításával, rögtön helyreállt a béke a csoporton belül. Ezzel a hipotézist, miszerint a megbeszélés segíti levezetni a felfokozott feszültséget, verifikálták. A képernyőn megjelenő erőszak fokozza az agresszióra való hajlandóságot, de az értelmes televíziózásra való felkészítés csökkenti a filmek hatását. A baj csupán az, hogy a legtöbb szülő nem ér rá, vagy nem veszi a fáradságot, hogy leüljön gyermekével megvitatni a látottakat.

Az utánzásra való hajlam növekedése mellett Tóth a túlzott agresszió egyik másik negatív hatását is kiemeli (Tóth, 2005:18) Az, hogy a gyermekek már korán, és nagy

számban találkoznak erőszakos eseményekkel a médiában, érzéketlenné teszi őket ezekkel szemben. Ennek akár örülhetnének is a szülők, hiszen felvértezik gyermekeiket a valóságban tapasztalható erőszakkal szemben is, de ennek van egy másik oldala is. „Gondoljuk meg, hogy nemcsak az lehet káros, ha gyermekünk a televízióban látható rablót veszi példaképül, de az is legalább annyira káros, ha elmegyünk az utcai verekedés mellett, és az is káros, ha egy a kárunkra elkövetett támadást rosszul mérünk fel. Kikapcsol a félelemérzetünk, mert azt hisszük, hogy a film hőseihez hasonlóan megoldhatjuk a helyzetet, holott jobb lett volna elszaladnunk” - írja Tóth. (Tóth, 2005:18)

Két nézőpont ütközik a médiában sugárzott agresszió befogadásával kapcsolatban. Az egyik modell szerint a televízióban látott erőszak segít levezetni az emberekben felgyülemlett mindennapi feszültséget. E szerint a médiaerőszak csökkenti a vágyat a valódi életben használt erőszakossággal szemben. A másik modell szerint, amit Tóth is képvisel, az agresszív képsorok éppen növelik a vágyakat az erőszakos viselkedés iránt. Ennek bizonyításaképpen a reklámot hozza példának. Vagyis az első elmélet szerint minél több kóla-reklámot látunk, annál kevésbé vágyunk majd ezt az üdítőt inni. A marketing szakembereknek tehát nem szabad reklámozniuk a kólát, ha azt akarják, hogy az emberek megvegyék azt. Mivel ez az állítás köztudottan nem állja meg a helyét, és a pszichológia egyik alaptétele is cáfolja ezt (vagyis, hogy arra vágyakozunk, amit látunk), ezért arra a következtetésre kell jutni, hogy a képernyő igenis alkalmas arra, hogy felkeltse a vágyainkat.

Kiss Judit (Kiss) írásában két szerző kutatásaira is hivatkozik a televízió és a gyermekek kapcsolatát illetően. A két szerző szerint a tévé elsősorban azért jelent veszélyt a gyerekek számára, mert általa a gyermekkor időtartama leszűkül, és a fiatalok túl korán válnak felnőtté. „ Postman *Az elveszett gyerekkor* című művében arra hívja fel a figyelmet, hogy a televízió képi kultúrája 'nem az emberiség történelmében meghatározó szóbeliségen alapul' (Kósa 1998, 19.), lényege a vizualitás, értelmezéséhez nem szükséges különös képesség. Ez a fajta kultúra a nyilvánosságról szól, nem teszi lehetővé a szülők számára, hogy kiválogassák a gyermekeik érettségének, fejlettségének megfelelő tudanyagot, információt, a televízió ezt kéretlenül megteszi helyettük”- írja. Hasonlóan vélekedik a másik szerző, Maria Winn is.

A szerző „*Gyerekek gyerekkor nélkül*” című könyve szerint „azért változtatta meg a televízió elterjedése a gyerekkort, mert átalakította a nevelési szokásokat. A szülők a fegyelmezés, a szabályok felállítására helyett rábizzák a gyerekeket a televízióra, az 'elektronikus békaszitterre'. Winn szerint nem is az a lényeges, hogy mit néz a gyerek a tévében, hiszen ha ott tölti szabadidejét, az „mindenképpen megfosztja a játéktól és az egészséges kölcsönhatások más formáitól” (Buckingham 2002, 48.). A konzervatív erkölcsi

értékrendet tartja követendőnek, ezzel szemben az elektronikus média nem ezt közvetíti, a televízió által a gyerekek betekintheznek a felnőttek világába, megtudják „titkaikat”, így saját életük során már nem a felfedezés örömeivel élik meg ezeket. A televízió szerinte „vezetékes kábítószer” - Plug in Drug (Kósa 1998, 19.) -, amely függőséget okoz, és hatásának megszüntetésére „elvonókúrára” van szükség.” (Kiss)

A média, az erőszak és a gyermekek közötti kapcsolatról tehát sokféle elmélet született már. Egyesek szerint a televízióban látott agresszióknak nincs különösebben nagy jelentősége a gyermekek fejlődésében, hiszen nem hat közvetlenül a befogadóra (Lazarsfeld, Hall). Eme elmélet szerint az elsődleges felelősség a szülőké, az iskoláé és a társadalomé, csak ezek után következhet a média. Mások szerint azonban a gyermekekre valóban nagy hatással van a televízióban látott agresszió, hiszen a rohanó világban a gyermekek sok időt töltenek a készülék előtt, aminek következtében ez a médium határozza meg számukra a világban való eligazodáshoz szükséges értékrendet (Tóth Tamás). A két elmélet kizárja egymást, köztes megoldás még nem született, így még mindig nem tudjuk biztosan, mekkora szerepet tulajdonítsunk a televízióknak a gyerekek személyiségének fejlődésében. Azt azonban biztosítani kell, hogy a média ne játszasson szerepet a kiskorúak fejlődésének torzulásában. Ehhez szükségesek bizonyos szabályozások, amik felülről hivatottak biztosítani azt, hogy a média elősegítse a gyermekek fejlődését, jogait pedig tiszteletben tartsa. A következő fejezetben ezt, vagyis a média jogi szabályozását vizsgálom.

III. Jogi szabályozások a gyermekek védelmében

III.1. A média helye a magyar jogrendszerben

Médiajog, mint önálló jogág nem létezik, így az ide vonatkozó jogszabályok egyéb jogágak törvénykönyveiben kaptak helyet. A médiajog tehát nem más, mint jogszabályok sajátos szempontból történő csoportosítása. „Médiajog csak olyan politikai és jogi viszonyok között létezhet, amelyek megteremtik a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságának garanciáit. Ezért annak ellenére, hogy számos jogszabály vonatkozott már a kilencvenes évek előtt is a médiára (például a sajtótörvény, a Polgári törvénykönyvnek a személyhez fűződő jogok védelmét szabályozó része, számos büntetőjogi tényállás), a sajtó és a jog viszonya csak a kilencvenes évektől foglalkoztatja az újságírókat és a jogászokat, sőt az egyes szabályokat egyetlen jogterületté, médiajoggá összefogni csak a kilencvenes évek második felében sikerült”¹⁸.

Gálík Mihály és Polyák Gábor *Médiaszabályozás*¹⁹ című kötetében amellettt érvel, mekkora szerepet kap a nyilvános média mindennapi életünk megformálásában. A televízió nemcsak színesebbé teszi a hétköznapokat, hanem alakítja véleményeinket, az eseményekhez, gondolatokhoz való hozzáállásunkat. A demokrácia alapját képező nyilvános diskurzus helye áttolódott a személyes kapcsolattartásról a nyilvános média keretei közé, mely lehetőséget ad az eltérő vélemények kinyilvánítására és megvitatására. Az itt elhangzó vélemények befolyásolják a televízió üzeneteinek fogyasztóit a leginkább. „A média nem egyszerűen üzeneteket közvetít, hanem működése során azt az emberek számára közös kulturális környezetet is létrehozza, amely értelmezési keretet szolgáltat számunkra a jó és a rossz, az elfogadott és a deviáns, a szép és a csúnya, az értékes és a silány megítéléséhez, azaz kulturális normákat teremt, erősít, tart fenn”- írja a két szerző²⁰. A szerzők elkülönítik egymástól a médiapolitika, a mediaszabályozás és a médiajog fogalmát. „A médiapolitika normatív értelemben egy tudatos, belső céloktól vezérelt, a közérdek szolgálatában álló, államilag irányított/felügyelt makrofolyamat és cselekvési rendszer, amelyben megnyilvánul a kormányzat/állam médiával kapcsolatos közpolitikai, költségvetési, tulajdonosi és szabályozói szerepvállalása”²¹. Ennek a szerepvállalásnak az alapját olyan általános alapelvek képezik, mint az igazságosság, a méltányosság, a felelősség, a társadalmi és kulturális értékek érvényre jutásának elősegítése és a közérdek képviselése.

¹⁸ Polyák, 2002

¹⁹ Gálík/Polyák, 2005

²⁰ Gálík/Polyák, 2005:19.

²¹ Gálík/Polyák, 2005: 25

A médiaszabályozás ezzel szemben egy „összetett, különböző részekből álló, ám egymásba fonódó folyamat, amelynek során egyrészt a kormányzat/állam megalkotja a médiára vonatkozó szabályokat, felállítja és működteti a jogalkalmazás megfelelő intézményeit, másrészt maguk a médiaágazat szereplői, belső és külső érintettjei megfogalmazzák, hogy milyen normatív követelményeket támasztanak a médiainstítványok működésével szemben”.²² A szerzők hozzátesszik továbbá, hogy a „médiaszabályozás normatív elmélete, amely a demokrácia működése, érvényesülése, az emberi méltóság és szabadság védelme, a véleményszabadság kiteljesedése, a kultúra sokszínűsége, a társadalmi igazságosság, végső soron tehát az immateriális elemeket is magában foglaló társadalmi jólét növelése érdekében fogalmazza meg tételeit, természetesen nem keverendő össze a médiaszabályozás gyakorlatával”²³. A média szabályozása három faktor egysége. Mivel a média tartalmakat közvetít a közönség felé, fontos tudni, mi jut el a fogyasztókhoz. Így a tartalom szabályozása a médiaszabályozás egyik fontos feladata. A tartalomszabályozás érinthet egységesen minden médiumot, de korlátozódhat egyes médiumok üzeneteire is. A közönséghez eljuttatott üzeneteket a médiapiac állítja elő, így a piacot is felügyelni, szabályozni szükséges. Itt azt ellenőrzik, hogy ki léphet be, mi szükséges a belépéshez, és milyen folyamat eredményeképpen válhat valaki piaci szereplővé. A piac által kialakított tartalmak az infrastruktúrán keresztül jutnak el a befogadókhöz, ebből adódóan a médiaszabályozás harmadik területe az infrastruktúra szabályozása.

„A média szabályozásának döntő tényezője a jog”- írja a két szerző, de hozzátesszik, hogy a média szabályozását nem lehet csupán a jogra leszűkíteni, hiszen ide tartoznak a gazdaság törvényszerűségei, az intézmények szakmai etikai kódexei, valamint a fenntartók, hirdetőik és befektetők elvárásai is. Ezek a faktorok együttesen határozzák meg egy-egy médiainstítvány működésének feltételeit.

Média jog, mint önálló jogág, ahogy már említettem, nem létezik, vagyis nincs egységes dogmatikája. A média jogi szabályozása tartalmaz mind alkotmányjogi, mind közigazgatási jogi, büntetőjogi, mind pedig polgári jogi rendelkezéseket, tehát „azokat a jogi rendelkezéseket soroljuk ide, amelyek relevánsak a média működése szempontjából”²⁴. Így tehát egy jogi rendelkezés akkor válik részévé a média jognak, ha megalkotása mögött bármilyen médiapolitikai megfontolások állnak. Vannak olyan szabályozások, amelyek minden médiumra egyformán vonatkoznak (mint például a személyiségvédelem), de a jogszabályok másik része meghatározott médiumokat szabályoz (lásd sajtótörvény, rádiózásról és televíziózásról szóló törvény).

²² Gálik/Polyák, 2005:25

²³ Gálik/Polyák, 2005: 35.

²⁴ Gálik/Polyák, 2005: 27

Az Alkotmány kapcsolódik a médiajoghoz azáltal, hogy meghatározza, milyen alapvető jogokkal rendelkezünk (2. függelék: Alkotmány megfelelő paragrafusai). Az alapvető emberi jogok alkotják azt a keretet, ami a média szabályozásának határait kijelöli. A jogalkotók számára ez egy át nem léphető mérce. Az alapjogok velünk született, elidegeníthetetlen és sérthetetlen jogaink. Egyformán illetnek meg mindenkit, nem állami kegy. Az államnak nincs joga behatolni ezekbe a jogokba, sőt kötelessége védelmüket biztosítani. Az alapvető jogok először 1789-ben jelentek meg írásban a francia forradalom vívmányaként. Az emberi alapjogok három generációra választhatók. Az első generációs alapjogok a szabadságjogok (vallás-, gyülekezési és véleményszabadság), a politikai részvételi jogok és a törvény előtti egyenlőség. A második generációs jogok közé tartoznak a gazdasági (munkához való jog, tulajdonhoz való jog), a szociális (orvosi ellátáshoz való jog) és a kulturális (művelődéshez, oktatáshoz való jog) jogok. A harmadik generációs alapjogok az elmúlt ötven év tapasztalataiból szűrődtek le. Ezek a békéhez, egészséges környezethez, humanitárius segélyhez való jog.

A véleményszabadság tehát egyik legfontosabb alapjogunk, valamint az határozza meg a nyilvános kommunikáció legkülsőbb keretét. E szerint mindenki szabadon nyilatkozhat szóban, írásban, nyomtatásban, vagyis bármely médiumon keresztül. Felelős azért, amit mond, vagyis ha visszaél a jogával, tetteért a törvény előtt felel. A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy a közérdekű adatokat megismerje és terjessze.

Felvetődik a kérdés, hogy a véleményszabadság, mint minden ember egyik legfontosabb alapjoga, nem élvez-e elsőbbséget egyéb jogok védelmével szemben. „A kommunikációs szabadság gyakorlásának természetes határát az egyén számára mások jogai jelentik, így a negatív értelemben vett szabadsághoz is hozzátartozik egyfajta védelmi jellegű tartalomszabályozás. Ez különösen igaz a média közvetítésével megvalósuló kommunikációra (a tömegkommunikációra), hisz az egyén és az intézmény, a fogyasztó és a professzionális médiaüzem közötti erőviszonyok távolról sem kiegyenlítettek, s a mindennapos tapasztalat, hogy a média diszfunkcionális működésével, esetleges túlkapásaival szemben az egyén, vagy az emberek kisebb-nagyobb közössége védelemre szorul.”.²⁵ „A kommunikáció szabadsága pozitív értelemben tehát akkor áll fenn, ha mindenki, akinek van releváns mondani- és kifejeznivalója, és késztetést érez arra, hogy ezzel a nyilvánosság elé lépjen, be tud lépni az 'eszmék piacára', ki tudja fejteni a nézeteit, be tudja mutatni vélt vagy valós képességeit másoknak.”.²⁶ A véleménynyilvánítás szabadságának joga alapjogként a már említett 1789-es, a francia forradalom vívmányként született Emberi és Polgári Jogi Nyilatkozat (*Déclaration des droit de l'homme et du citoyen*) 11. cikkelyében is helyet kapott. A deklaráció a következőképpen fogalmaz: „Gondolatainak és véleményének szabad kinyilvánítása az ember egyik legbecsesebb joga.

²⁵ Gálik/Polyák, 2005: 28

²⁶ Gálik/Polyák, 2005: 29.

Így tehát minden polgár szabadon nyilatkozhat szóban, írásban, nyomtatásban; de a törvényben megállapított minden esetben felelős azért, ha visszaél a szabadsággal²⁷.

Eddig a demokrácia egyik alapelvéről, a véleménynyilvánítás szabadságának jogáról beszéltünk. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni a másik alapelvet, vagyis a tájékozódáshoz való jogot sem. A teljes körű tájékozódás biztosítja ugyanis azt, hogy az emberek másokéhoz mérhessék, esetleg alakíthassák saját véleményeiket. Ezt hívják az információ szabadságának. Az információszabadság abból az igényből alakult ki, hogy átláthatóvá tegyék az állam egészének működését. Mint már említettem, mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánítás mellett ahhoz, hogy a közérdekű adatokat megismerje és terjessze. Ez az igény azt a kötelezettségeket rója az állami szervekre, hogy a közérdekű adatokat nyilvánosságra hozza. „Az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv vagy személy [...] a feladatkörébe tartozó ügyekben - így különösen az állami és önkormányzati költségvetésre és annak végrehajtására, az állami és önkormányzati vagyon kezelésére, a közpénzek felhasználására és az erre kötött szerződésekre, a piaci szereplők, a magánszervezetek és -személyek részére különleges vagy kizárólagos jogok biztosítására vonatkozóan - köteles elősegíteni és biztosítani a közvélemény pontos és gyors tájékoztatását²⁸” írja az 1992-es, a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény.

²⁷ Gálík/Polyák, 2005: 54.

²⁸ 1992. évi LXIII. Törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról 19§ (1).

III.2. A média hatása a közönségre

„A német Alkotmánybíróság az elektronikus média széles körben kifejtett hatását, aktualitását, valamint a mozgóképek, hangok és élő tudósítások meggyőző erejét, illetve a hitelesség és átélés látszatát és a kényelmes rendelkezésre állást olyan sajátos veszélyforrásnak találta, amely a közönség védelme érdekében szükségessé teszi a médiaszabadság aktív alakítását (BVerfGE 90, 60., BVerf GE 97, 228.)”²⁹.

A társadalmat érintő veszély elhárításának érdekében az állam beavatkozik, és szabályozásokkal teszi lehetővé a veszély elkerülését. A közlések korlátozásának mértéke és módja az adott médium jellemzőitől függ: az ugyanolyan tartalmú közléseket különböző médiumok esetében különbözőképpen korlátozzák. De hol van akkor a vélemény szabadság? A rádió és a televízió már a kezdetektől sokkal szabályozottabb, mint a nyomtatott sajtó. Az Európai Emberi Jogi Egyezmény a vélemény szabadság témakörével kapcsolatban említi az államok jogát a műsorszolgáltatás engedélyhez kötésére. A hatóságok tehát eldönthetik, hogy ki és milyen módon nyilváníthat véleményt a rádión és a televízión keresztül.³⁰

A médium hatását számos tényező befolyásolja, ezek közül az egyik alapvető a közönségnek a médiatartalom fölött gyakorolható ellenőrzésének mértéke.

„A passzív médiafogyasztás - a tartalom és annak elérése körülményeinek kis mértékű alakíthatósága, a visszacsatolás lehetőségének hiánya - kiszolgáltatottabbá teszi a közönséget a tömegkommunikációs tartalmakkal szemben. Ez arra kötelezi az államot, hogy korlátokat határozzon meg az ebből eredő feltételezett káros hatásokkal szemben [...] Amilyen mértékben az adott médium jellemzői a felhasználót képessé teszik a tömegkommunikációból eredő veszélyek csökkentésére, olyan mértékben csökken az állam erre irányuló felelőssége és kötelessége”³¹.

²⁹ Gálík/Polyák 2005: 69.

³⁰ Molnár, 2002:31

³¹ Gálík/Polyák 2005:70

III.3. Gyermek védelme

III.3.1. Jogsabályi háttér

Különös védelmet igényelnek a gyermekek és a kiskorúak, hiszen ez a legsérülékenyebb és legbefolyásolhatóbb korosztály. A médiaszabályozásnak egyik legfontosabb feladata tehát az ő védelmük. A gyermekeket ugyanolyan jogok illetik, akárcsak a felnőtteket. Nekik is joguk van a szabad véleménynyilvánításra, megfelelő tájékoztatásra jogaikról és kötelességeikről, megilleti őket az ártalmas tartalmakkal szembeni védelem és a számukra megfelelő műsorokhoz való hozzáférés. A szabályozás célja az, hogy befolyásolja, egyes esetekben csökkentse a médiumoknak a gyerekekre gyakorolt hatását. A szabályozás két részből tevődik össze: egyrészt megkísérli megakadályozni, hogy a kiskorúak számukra ártalmas tartalmakat nézhessenek meg, másrészt pedig biztosítja, hogy elérhessék a kifejezetten nekik szánt műsorokat. A gyermekeket az elektronikus média ártalmas tartalmaival szemben a rádiózásról és televíziózásról szóló törvény védi [3. függelék: Rttv.5/A.-5/F.§]. A törvény szabályozza a műsorszerkezetet, vagyis meghatározza, milyen műsortípusból mennyinek kell jelen lennie egy évi műsoridőben, időbeli zónákat hoz létre, vagyis meghatározza, mely műsorszámok mikor sugározhatók és előírja azt is, hogy ezekről a zónákról folyamatosan tájékoztatni kell a közönséget. „A műsorszám közzétételének kezdetekor közölni kell annak minősítését. Az egyes műsorszámok közzétételekor a kategóriájuknak megfelelő jelzést piktogram formájában a képernyő valamelyik sarkában is meg kell jeleníteni úgy, hogy az a műsorszám teljes időtartama alatt látható legyen. Az I. kategóriába tartozó műsorszámok esetében a jelzést nem kell feltüntetni. Rádiós műsorszolgáltatóknál jelzést nem kell alkalmazni.”³² - írja a törvény.

A médiatartalmaknak a gyermekek fejlődése érdekében tett szabályozása a gyermekeknek azon az alkotmányos jogán alapul, hogy a családjuk, az állam és a társadalom részéről olyan támogatást kapjanak, mely elősegíti egészséges testi, szellemi és erkölcsi fejlődésüket. [2. függelék: Alkotmány 67.§ (1.)]. A szabályozás végrehajtása természetesen nem kizárólag az állam feladata, hanem a műsorszolgáltatók is, ők ugyanis kötelesek biztosítani azt, hogy a szülők a műsorszámokkal kapcsolatban felelősségteljes, megalapozott döntést tudjanak hozni.

III. 3.2. Korhatárzónák

³² Rttv 5/D § (2.) és (3) bekezdés

Ennek eszköze az, hogy minden televízióban látható műsorszámot osztályokba kell sorolni aszerint, hogy azok milyen hatással vannak a fiatalok szellemi, erkölcsi fejlődésére (lásd az előbb említett zónázást). A műsorszámok esetében ezt a besorolást a műsorszolgáltató végzi, amiért később felelősséggel is tartozik. Ha a besorolás hiányzik, vagy nem megfelelő, az Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT) komoly büntetéseket róhat a műsorszolgáltatóra. A mozifilmek besorolását egy erre a célra létrehozott testület, a Korhatár Bizottság javaslata alapján a Nemzeti Filmiroda végzi. „A besorolás szerinti jelzést a filmterjesztő köteles valamennyi általa forgalomba hozott adathordozón, illetve annak csomagolásán, továbbá a filmalkotással kapcsolatos minden közleményben és hirdetésben jól észlelhető módon feltüntetni. E kötelezettség megszegése esetén bírság szabható ki”³³. A médiatörvény öt kategóriát különböztet meg, melyek alapján a műsorszámokat csoportosítják [3. függelék: Rttv. 5/B§, 5/C§]. Az előzetest és az ajánlót nem kell ugyan kategorizálni, de „nem tehető közzé olyan időszakban, amikor az általa bemutatott, ismertetett műsorszám nem lenne közzétehető.”³⁴ Az első kategóriába tartozó műsorszámok korhatár nélkül megtekinthetők, ezek bármikor közzétehetőek. A második kategóriába azok a műsorok tartoznak, melyek megtekintése tizenkét éven aluliak számára

nagykorú felügyelete mellett ajánlott . Ezek a tartalmak a tizenkét éven aluliakban félelmet kelthetnek, esetleg nem érthetik őket. Az ilyen műsorok korhatár nélküli műsorként, valamint ilyen műsorok között nem sugározhatók, de megfelelő jelzéssel bármikor közzétehetőek.³⁵ Az ORTT kiegészítése szerint az ennek a korosztálynak szóló műsorszámok nem csábíthatnak a negatív főhőssel való azonosulásra. Fontos, hogy a főhős által használt erőszak erkölcsileg igazolható legyen. Kerülni kell a kettős értékrendeket, valamint a negatív kliséket a szexualitás terén, vagy az olyan értékeket, amik tagadják a nemek közötti egyenlőséget. A harmadik kategóriába sorolt műsorszámok megtekintése

tizenhat éven aluliak számára nem ajánlott . Ezek olyan műsorok, filmek, melyek alkalmasak tizenhat éven aluliak fizikai, szellemi, erkölcsi fejlődésének negatív befolyásolására azáltal, hogy bennük közvetett módon megjelenik az erőszak vagy a szexualitás, vagy meghatározó elemük az erőszakos módon megoldott konfliktus. Ezek a műsorok 21 és 05 óra között sugározhatók. Az ORTT szerint ez a korosztály már komoly médiatapasztalattal rendelkezik, általában kezelni tudják már az erőszakos cselekedeteket, el tudják határolni a fikciót és a valóságot. Kerülni kell azonban a nekik szóló műsorszámokban az erőszak dicsőítését. A negyedik kategória azokat a műsorokat

³³ Gálík/Polyák, 2005:160

³⁴ Rttv. 5/A§ (2)

³⁵ A bíróság jogsértőnek találta a Macska-jaj című film második kategóriába való besorolását, és a nem megfelelő időzónában való bemutatását, mivel abban „a szereplők olyan természetesen trágárkodnak, ami nem csak elősegíti ezen kifejezéseknek az élőbeszédbe való beépülését, de az erre egyébként is fogékony kamaszokat meg is erősíti rossz beidegződéseikben” (Gálík/Polyák, 2005:159.).

foglalja magában, amiket tizenhét éven aluliaknak nem ajánlanak . Itt az erőszak és a szexualitás nyíltan jelenik meg, közvetlenül, naturálisan ábrázolva. Az ORTT szerint is azok a műsorszámok kerülnek ebbe a kategóriába, ahol az erőszak halmozottan van jelen, durva, brutális módon, valamint annak ábrázolása realiztikus, naturális. Az ilyen műsorszámok 22 és 05 óra között tehetők közzé. Az ötödik kategóriába olyan filmek vagy más műsorszámok tartoznak, melyek alkalmasak a kiskorúak szellemi, fizikai vagy erkölcsi fejlődésének súlyosan kedvezőtlen befolyásolására azáltal, hogy pornográfiát vagy indokolatlan, naturálisan ábrázolt, ok nélküli, öncélú vagy szadisztikus erőszakot tartalmaz. Az ORTT szerint akkor is ebbe a kategóriába kerül egy műsor, ha annak célja elsősorban a nézőt szexuális izgalomba hozni, és e cél eléréséhez minden érzelmi kötődést nélkülöz, vagy a szadista magatartást, mint a szexuális élvezet forrását mutatja be. Ezek a műsorok műsorszolgáltatásban nem tehetők közzé.³⁶

A törvény szerint a műsorelőzetesek, a hírműsorok, az időszerű eseményekkel foglalkozó műsorszámok, a sportműsorok és a reklámok kivételével minden műsorszámot be kell sorolni a korhatár-kategóriák valamelyikébe. Amelyik műsorszámokhoz mégsem rendeltek piktogramot, azok többnyire az általános nagyközönséghez szólnak, de a műsorszolgáltatónak abból kell kiindulnia, hogy a 12 éven aluli gyermekek is a nézőközönség részét képezhetik. Ezért ezek - bár nem kifejezetten gyermekek számára készültek - nem tartalmazhatnak a tizenkét éven aluliak számára ártalmas elemeket. Bizonyos műsorszámok, amelyeket a törvény szerint nem szükséges korhatári ajánlással ellátni, tartalmazhatnak azonban olyan elemeket, amelyek a kisebb gyermekekre kedvezőtlenül hatnak, esetleg ártalmas befolyást gyakorolnak.³⁷ Ilyen esetekben fokozottan szükség van a szülők odafigyelésére, hiszen elsősorban az ő felelőségük, hogy gyermeküket milyen hatások érik, a média csak másodsorban felelős ezért.

A nyomtatott sajtótermékek árusításával összefüggésben időbeli helyett térbeli zónákat alakít ki a médiatörvény. Ezekre a termékekre a szexuális áruk kereskedelmére vonatkozó szabályozást kell figyelembe venni [1. függelék: Az üzletek működéséről és a belkereskedelmi tevékenység folytatásának feltételeiről szóló 4/1997. (I. 22.) Korm. Rendelet 14.§.]. A szabályozásnak megfelelően szexuális árut (így ilyen jellegű nyomtatott terméket is) kizárólag a többitől elkülönítve, zárt csomagolásban szabad forgalmazni, viszont tilos közszemlére tenni, vagyis közterületen árulni, vagy kirakatba helyezni. „Alsó- és középfokú oktatási, gyermek és ifjúságvédelmi, valamint vallás gyakorlására szolgáló intézmény bejáratától számított 200 méteres - közúti, közterületi - távolságon belül szexuális árut értékesítő üzlet nem működhet”³⁸. E rendelkezések megsértése

³⁶ A kategóriákat lásd Gálik/Polyák, 2005:159, vagy Rttv. 5/B §

³⁷ http://www.ortt.hu/belso_oldal.php?belso_id=12

³⁸ 4/1997. (I. 22.) Korm. Rendelet 14.§. (3)

szabálysértésnek³⁹ [6. függelék], súlyos jogsértés esetén bűncselekménynek [7. függelék]⁴⁰ minősül.

III.3.3.A gyermekek médiával kapcsolatos jogai

Az 1997. XXXI. törvény szerint a gyermekek médiával kapcsolatos joga egyrészt a szabad véleménynyilvánítás, jogaikról, jogaik érvényesítésének lehetőségeiről való tájékoztatás; másrészt a fejlődésükre ártalmas társadalmi hatásokkal, valamint az információs ártalommal (gyűlöletkeltéssel, erőszakkal és pornográfiával) szembeni védelemhez való jog; harmadrészt pedig az, hogy hozzáférjenek a médiában fejlettségüknek megfelelő, ismereteik bővítését segítő, a magyar nyelv és kultúra értékeit őrző műsorokhoz⁴¹ [8. függelék].

A gyermekek védelmére vonatkozó szabályozás egyik eleme tehát az, hogy kizárja, vagy korlátozza a gyermek hozzáférését a számára káros tartalmakhoz. A korlátozás mértékétől függően a szabályozás a káros tartalmakat két kategóriába sorolja: a jogellenes és az ártalmas tartalmak kategóriájába. A jogellenes tartalmak a társadalom alapvető érdekeit sértik, ezért hozzáférésük a társadalom minden tagja számára tilos. Az ártalmas tartalmak bár nem jogellenesek, károsan befolyásolhatják a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődését. Az ezekhez való hozzáférés a társadalom többi tagja számára nem, csupán a gyermekek számára tiltott. A jogellenes és ártalmas tartalmak elsősorban erőszakos, illetve szexuális jellegűek. Ezek addig tartoznak a véleményszabadság körébe, amíg egyének vagy közösségek alkotmányos jogait nem sértik. A tiltott pornográf felvétellel való visszaélés viszont már bűncselekménynek számít [Btk. 195/A.§].

A médiaszabályozásnak nem csak az a feladata, hogy kiszűrje, vagy elérhetetlenné tegye a káros tartalmakat, hanem az is, hogy a kiskorúaknak szánt műsorokat elérhetővé tegye, közlésüket előmozdítsa. Ezt a célt az állam nemcsak jogi eszközökkel érheti el, hanem anyagi támogatásokkal is véghezviheti. A médiatörvény elsősorban a közszolgálati médiumokkal kapcsolatban tartalmaz a gyermekműsorok sugárzásának előmozdítását célzó rendelkezéseket. „A közszolgálati műsorszolgáltató és a közműsor-szolgáltató a törvény szerint különös figyelmet köteles fordítani a kiskorúak testi, lelki és erkölcsi fejlődését, érdeklődését szolgáló, ismereteit gazdagító műsorszámok bemutatására, illetve a gyermeki jogokat ismertető, a gyermekek védelmét szolgáló, az igénybe vehető szolgáltatásokról tájékoztatást nyújtó műsorok főműsoridőben történő bemutatására” (4. függelék:[Rttv. 23.§ (4.)]. A gyermek- és ifjúsági műsorok bemutatása kötelessége a kereskedelmi médiumoknak is (5. függelék:[Rttv. 2.§. (19.)]).

³⁹ 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet az egyes szabálysértésekről

⁴⁰ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

⁴¹ 1997. évi XXXI. Törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

III.3.4. Bírósági döntések

Elméletben megvizsgáltuk, hogyan hat a média a nézőkre, milyen befogadási formák léteznek, milyen jogszabályok szabályozzák a gyermekeket érintő médiatartalmakat. Fontos itt hozzátenni, hogy bár a bevezető részekben elsősorban az erőszakról, mint a fiatalok egészséges szellemi, erkölcsi és fizikai fejlődését gátló médiatartalmakról beszéltünk, de az egészségtelen, túlzottan naturalisan ábrázolt erotika ugyanolyan ártó tényező lehet, mint a túlzott mértékű erőszak megjelenítése. Így tehát ez a két téma az, amit a leginkább szabályozni szükséges. Az elméleti vizsgálat után nézzük meg, hogyan jelennek meg ezek a szabályozások a konkrét bírói gyakorlatban.

Az ORTT-t érintő bírósági döntések közül megvizsgáltam néhányat, amik kimondottan a műsorszámok besorolásának hiányosságaival, visszásságaival foglalkoznak. Mivel a dolgozat harmadik részében a TV2 Aktív című műsorával foglalkozom, így igyekeztem erre a csatornára koncentrálni a keresést.

Az itt megjelenített jogesetek mindegyikében az Országos Rádió és Televízió Testület alperesként jelenik meg, hiszen ezek mind korábbi ORTT határozatok felülvizsgálatának kérelmei a Fővárosi Bíróságtól.

Az első eset, amit bemutatok, a MTM-SBS Televízió Rt, mint felperes, és az ORTT, mint alperes között zajlott 2005-ben. (Az MTM-SBS Televízió Rt. a TV2-t működtető vállalat. Az SBS Broadcasting nyolc országban 16 vezető televíziós csatornát, 21 prémium fizetős csatornát és 101 rádióállomást üzemeltet, amelynek műsorai közel 100 millió embert érnek el. A társaság 1990-ben Skandináviában kezdte meg működését a televíziós műsorszórás területén, 1994 óta vesz részt a rádiózásban, és tavaly óta jelen van a nyomtatott sajtóban is.) A Fővárosi Ítéletábrázoló az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta és a felperes keresetét elutasította. Kötelezte a felperest (vagyis az MTM-SBS Televízió Rt-t), hogy 15 napon belül fizessen meg az alperesnek 20.000 forint elsőfokú perköltséget, 30.000 forint másodfokú perköltséget, valamint az államnak 16.500 forint kereseti és 24.000 forint fellebbezési illetéket. De nézzük meg, mi volt a tényállás. A TV2 2004. december 7-én III. kategóriás besorolással, 16 éven aluliak számára nem ajánlottan sugározta a Sylvester Stalone főszereplésével 1986. évben készült „Kobra” című filmet. Az ORTT szerint a műsorszolgáltató megsértette az Rttv. 5.§-nak több pontját is. 5.944.615 Ft kötbér megfizetésére, valamint az Rttv. 5/A.§-a (2) bekezdésének sérelmére tekintettel a sérelmezett magatartás megszüntetésére kötelezte a felperest. Ezt azzal indokolta, hogy a filmet a külföldi forgalmazók a IV. kategóriába sorolják. Szerinte ennek a korosztálynak (vagyis a 16-18 éveseknek) nem valók azok a filmek, melyekben az „erőszak direkter formái hidegvérűen, közönyösen, az emberi életet semmibe véve, realitás-közeli kontextusban jelennek meg, és amelyeknek a feldolgozása nem annyira a médiatapasztalatoktól, mintsem inkább a befogadó élettapasztalataitól függenek.

Különösen problémás az erőszak, ha társadalmilag káros üzenetek közvetítésével párosul. A bemutatott filmben a főszereplő - a hivatalos szerv képviselője - ugyanolyan hidegvérrel, közönyösen, az emberi életet semmibe véve hajtotta végre az erőszakos cselekedeteit, mint a negatív oldalt képviselő bűnözők. A szereplők megnyilatkozásai, a film dramaturgiája erkölcsi győzelmet aratóként állította be a pozitív hős képviselte rendkívül káros magatartásmintát⁴². A filmet tehát a IV. kategóriába sorolná a Testület. A TV2, álláspontja szerint, megfelelően végezte el a besorolást, ezért a kereset elutasítását kérte. Véleményét azzal támasztotta alá, hogy „a '80-as évekre jellemző Stalone-filmeket joggal sorolhatják azok közé, amelyeket a "komoly média tapasztalatokkal" rendelkező 16-18 éves korosztály jól ismer. Ezek a filmek a korabeli standardokat követő tömegfilmek, amelyek kizárólag látványelemekkel és a rossz elbukásának megnyugtató érzésével próbálják szórakoztatni a nézőket”. Az elsőfokú bíróság arra hivatkozva, hogy a 16-18 éves gyerekek már különbséget tudnak tenni jó és rossz között, és hogy ez a korosztály már „hozzá van szokva” az ilyen jellegű filmekhez, az ORTT keresetét elutasította. Ezért az ORTT fellebbezett. Ezt azzal indokolta, hogy az elsőfokú bíróság nem vette figyelembe a gyermekek fejlődésének sérülését, és megengedhetetlen, hogy az erőszakot a mindennapi élet részeként, normális dologként ábrázolják.

A másodfokú bíróság szerint a zárójelenet az, ami egyértelműen eldönti, hogy a filmet a IV. kategóriába kell sorolni. Ebben a jelenetben ugyanis a főszereplő rendőr és a „rossz fiú” áll szemben egymással. A bűnöző azzal védekezik, hogy ő is a törvény alatt áll, vannak jogai, ezért a rendőr nem fogja őt lelőni. A rendőrt viszont nem érdeklik a bűnöző jogai, és lő. Így a rendőr is törvényen kívülé válik, ami nem erősíti a fiatalok még kialakulóban levő értékrendjét. A Fővárosi Ítéletábla tehát az elsőfokú ítéletet megváltoztatta, vagyis a TV2-nek ki kell fizetni a büntetést, valamint a perköltségeket is viselnie kell.

De nézzünk egy másik esetet, ahol nem mozifilm, hanem magazinműsor miatt került sor perre.

Ebben az esetben is az MTM-SBS Televízió Rt, vagyis a TV2 műsorszolgáltatója a felperes, míg az ORTT az alperes. A Fővárosi Ítéletábla itt helybenhagyta az elsőfokú bíróság ítéletét. A tényállás a következő volt. Az ORTT büntetésre kötelezte a TV2-t, mert Aktív című műsorában a Királyfürdőben zajló szexuális orgiákat részletekbe menően mutatta be. A műsorszám középpontjában a szexualitás állt, és azt verbális és képi utalásokkal is alátámasztotta. E miatt a II. kategóriába sorolt műsort a III. kategóriába kellett volna sorolni, hiszen kárt tehetett a gyermekek értékrendjének, világképének egészséges formálódásában. A felperes, vagyis a TV2 nem ismerte el, hogy jogsértést követett el. Ezt azzal indokolta, hogy a riportműsor csak alátámasztotta a híresztelést,

⁴² www.ortt.hu/oldal.php?menu_id=41, 333/2005-ös határozat

miszerint a Királyfürdőben a férfiak ismerkednek, és párkapcsolat létesítése céljából a fürdőben szexuális tevékenységet végeznek. Az ebben a tevékenységben résztvevő személyeket egyértelműen elítélően mutatta be a riport, és a képi megjelenítés megfelelt a műsorszolgáltató által alkalmazott korhatári besorolásnak, mivel minden olyan képet, ami magasabb besorolást igényelt volna, kitakartak. Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a felperes (vagyis a TV2) a jogszabálysértést elkövette, ezért a keresetét elutasította. Az alperessel egyezően megállapította, hogy a műsorszám sugárzási idejét és jellegét tekintve nem felelt meg a besorolásnak. A műsorban szenzációhajhász módon túlzott részletességgel mutatták be a szexualitásra utaló vagy azt közvetlenül tartalmazó képsorokat. A műsorszolgáltató fellebbezésére a Fővárosi Ítéltábla a következőképpen reagált. Annak ellenére, hogy egy káros jelenségre kívánta a figyelmet felhívni a jelenség bemutatása túllépte a figyelemfelkeltéshez szükséges módot és mértéket. A jogsértést nem enyhíti azon körülmény sem, hogy a kiskorúak "valószínűleg" szülői felügyelettel nézik a műsort, hiszen a gyorsan változó kép már eljut a gyermekhez, mielőtt a szülő bármit is tehetne. Helytálló volt azon alperesi érvelés is, miszerint nem lehet kiindulni a befogadó reális értékítéletéből, hiszen a kiskorúak éppen a végleges maximális értékrend kialakításának folyamatában vannak. Ez adja személyiségfejlődésük érzékenységet, és ez indokolja a fokozott védelmüket is. A jogalkotó a kiskorúak védelme érdekében iktatta be azokat a rendelkezéseket, amelyek betartását az alperes kötelessége ellenőrizni. Az Rttv. 5/B.§-ának (3) bekezdése szerint, azt a műsorszámot, amely alkalmas a tizenhat éven aluliak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására, különösen azáltal, hogy közvetett módon utal erőszakra, illetve szexualitásra, vagy témájának meghatározó eleme az erőszakos módon megoldott konfliktus, a III. kategóriába kell sorolni. Az ilyen műsorszám minősítése: tizenhat éven aluliak számára nem ajánlott⁴³. Így tehát a TV2-nek ki kellett fizetnie 4.218.033 forintos kötbért az Rttv. 5/B § (3) és 5/C § (2) megsértése miatt, valamint további 703.005 forintot az 5/A § (2) megsértése miatt.

A harmadik vizsgált döntés esetében a Fővárosi Ítéltábla szintén helyben hagyta az elsőfokú bíróság döntését. Az elsőfokú bíróság a felperes keresetét elutasította. 2005. február 6-án 19 óra 03 perces kezdettel a TV2 sugározta „Napló” című műsorát, amelyet a II. kategóriába sorolt és ennek megfelelően tette közzé műsorelőzetesét is 15 alkalommal. A műsoron belül adta közre a "százhalombattai rém" néven elhíresült és jelenleg szabadságvesztés büntetését töltő Balogh Lajossal készült riportot, amelyben a sorozatgyilkosságot elkövetőn kívül a nyomozásban résztvevők és szakértők is megszólaltak. Az ORTT szerint a műsorszolgáltató ezzel megsértette az Rttv. 5.§-nak több bekezdését is, ezért 6.687.692 Ft kötbér kifizetésére kötelezte. Ezt azzal indokolta, hogy a műsorszám nem felelt meg a II. kategória elvárásainak, amibe egyébként sorolták, hanem a IV.

⁴³ www.ortt.hu/oldal.php?menu_id=41, 789/2004-es határozat

kategóriában lett volna a helye, így 22 és 05 óra között szabadott volna csak közzé tenni, illetve előzeteseit bemutatni. Kiemelte, hogy a műsor műfaját tekintve ugyan információs magazin, de jellegét vizsgálva elsősorban a könnyed szórakoztatást elégíti ki, bulvárjellegű megoldásokkal. Az összeállítás vitatott riportja felnőtt témával, egy 10 évvel ezelőtti sorozatgyilkossággal foglalkozott, amelynek prezentálása mellőzte a II. kategóriához illő körültekintést. Az extrém oldalt túlságosan kiemelve a nézők megdöbbenését, elborzasztását vonta maga után. Az öt gyilkosság miatt elítélt Balogh Lajosnak lehetősége nyílt - a brutális, naturális részleteket sem mellőzve - beszámolnia gyilkosságairól, továbbá ezek lélektanáról. A riport szenzációhajhász módon tálalta a távoli jövőben szabaduló elítélt börtönéletének pillanatfelvételeit és a jövőre vonatkozó terveit. A riportban lehetőséget kapott az elítélt arra, hogy szélsőséges nézeteinek kifejtése mellett azt is megoszthassa a nézőkkel, hogy mit érzett a különös kegyetlenséggel, szadista módon végrehajtott gyilkosságok elkövetése közben, amelyet a riportter kérdéseivel segített. A Testület döntésében kiemelte a riport azon elemeit, valamint részleteit, amelyek - értékelése szerint - a magasabb korhatári kategóriába való besorolást indokolták. A TV2 tagadta, hogy jogsértést követett volna el. Véleménye szerint a műsorszám nem volt alkalmas a 16 és 18 év közötti kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására, így a IV. kategóriába való besorolás megalapozatlan, ezért a Testület döntése jogsértő. Utalt arra, hogy a „Napló” közéleti magazinműsor, ezért olyan témákkal kell foglalkoznia, amelyek a közvélemény érdeklődésére számot tarthatnak. Ebbe a csoportba tartoznak a nagy közfelháborodást kiváltó bűncselekmények, amellyel összefüggésben a közérdek is azt kívánja, hogy a televíziós műsorszolgáltatók ne hallgassanak a valóságnak erről a szegmenséről, és azt ne csak késő este mutassák be. A riportban nincs erőszak-ábrázolás, arra csak verbális utalás történik, amellyel kapcsolatban hangsúlyozták, hogy az erőszak elnyeri méltó büntetését, melyből következően a műsorszám által közvetített üzenet semmiképp nem minősíthető ártalmatlan. Így a besorolás helyes, tekintetbe véve, hogy a bejátszás kezdetén a műsorvezető felhívta a szülők figyelmét, hogy a riport nem kiskorúak számára készült.

Az alperes a határozatában foglaltak fenntartása mellett a kereset elutasítását kérte arra hivatkozva, hogy döntése részletesen elemzi a műsorszámban a kiskorúak szempontjából kifogásolható, halmozottan előforduló brutális erőszakot, amely a besorolási kategória megváltoztatását tette indokolttá.

Az elsőfokú bíróság a felperes keresetét elutasította. Ezt azzal indokolta, hogy kétségtelen, hogy a riportban csak verbálisan jelent meg az agresszió, a gyilkosságok, illetve a szörnyű jövő vázolása, azonban ezt oly mértékig életszerűvé, hitelessé és átéltté teszi a környezet, a gyilkos személyisége, stílusa, cinikus megnyilvánulásai, kegyetlensége, hogy a kiskorúak érdekei ily módon is sérülhetnek, hiszen a képek és hangok még a

felnöttekben is alkalmasak félelem keltésére, negatív reakciók kiváltására. A felperes fellebbezésében az elsőfokú bíróság ítéletének megváltoztatását és a keresetének megfelelő döntést kért. Szerinte az Rttv. előírásainak maradéktalanul eleget tett a műsor besorolásakor és a riport előtti figyelemfelhívással, illetőleg mind a riport sugárzásának, mind az előzetes bemutatásának időpontja tekintetében. Kérte a szankciók visszavonását.

Az alperes ellenkérelmében az elsőfokú ítélet helybenhagyását kérte és kiemelte, hogy „a kiskorúak személyiségfejlődése folyamatos változáson megy keresztül, véleményalkotásuk, értékítéletük befolyásolható, így az őket érő hatások nagymértékben meghatározzák szemléletüket, világlátásukat, fejlődésük irányát”. A bemutatott attitűdök a kiskorúak számára mintaként szolgálhatnak, így a riport számos olyan elemet tartalmazott, amelyek a fejlődésüket kedvezőtlenül befolyásolhatják, ugyanis a természetes módon bemutatott erőszak torz képet alakít ki a 18. éven aluliakban, és ezáltal súlyosan ártalmas személyiségükre.

A másodfokú bíróság megállapította, hogy helyesen döntött az elsőfokú bíróság, amikor a vizsgált műsorszámot a IV. kategóriába sorolandóként minősítette azzal, hogy annak sugárzási időpontja, valamint a műsorelőzetes közzététele sem felelt meg az Rttv. 5/B.§ (4), 5./C.§ (3) és 5/A.§ (2) bekezdéseiben foglaltaknak.⁴⁴

Az imént vázolt döntéseknek azért volt különös jelentősége, mert rámutatnak, mennyire komolyan veszi az ORTT és a Bíróság a gyermekeket érintő rendelkezéseket. A döntések konzekvensek, a bíróság mindig az ORTT javára döntött. A határozatok vizsgálata folyamán feltűnt, hogy az ORTT milyen sok esetben sújt pénzbüntetéssel vagy műsorfelfüggesztéssel egy-egy csatornát. Ebből az derül ki, hogy a bírósági gyakorlat a korábban vázolt elméleteknek csupán arra az irányára hagyatkozik, mely szerint a média veszélyforrást jelent a gyermekek fejlődésére nézve. Az ezt cáfoló eredményeket figyelmen kívül hagyja és igyekszik minden eszközzel megakadályozni, hogy a televíziós műsorszolgáltató, jelen esetben a TV2 bármilyen negatív hatást gyakorolhasson kiskorú nézőire.

Felmerül azonban a kérdés, hogy az egyes műsorszolgáltatók miért vállalják továbbra is a kockázatot egy-egy nagyobb büntetés után azzal, hogy nem veszik figyelembe a rendelkezéseket. Azt gondolom, hogy a bevétel miatt. Valószínűleg egy rossz kategóriába sorolt, rossz időben (vagyis főműsoridőben) leadott riport vagy film nagy érdeklődésre tart számot, viszont ha a valódi kategóriájának megfelelően, vagyis éjjel kellene ugyanazt a műsort levetíteni, már jóval kevesebb nézőt láncolna a készülék elé. A bevétel tehát feltételezhetően jóval nagyobb, mint amennyit a műsorszolgáltatónak a büntetésre ki kell adnia.

⁴⁴ www.ortt.hu/oldal.php?menu_id=41, 754/2005

A következőkben azt vizsgálom meg, hogyan mutatkozik meg a jogi szabályozás a gyakorlatban.

IV. Kutatás

IV.1. Kereskedelmi média

Bár a médiatörvény (a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény) elsősorban a földfelszíni műsorszolgáltatókra, azon belül az országos vételkörzetű, illetve a közszolgálati televízióra koncentrál, szabályozása érvényes a kereskedelmi médiumokra is. A törvény ugyanis alapvetően nem tesz különbséget a műsorszolgáltatók között, így a közszolgálati és a kereskedelmi csatornák között sem. A kereskedelmi műsorszolgáltató kifejezést a törvény nem ismeri, nem használja. A jogszabályi rendelkezések ezért általában mind a kereskedelmi, mind pedig a közszolgálati műsorszolgáltatókra érvényesek.⁴⁵

A kereskedelmi televíziók megjelenése a magyarországi műsorkínálatban nemcsak mennyiségi, hanem minőségi változásokat is eredményezett. Az olyan klasszikus műsorszorípusok mellett, mint például a filmek, hírek, vetélkedők és egyéb drámai vagy zenés szórakoztató műsorok, feltűntek az olyan műfajok is, amik elsősorban a nézők szórakoztatását szolgálják. „Az angol szóval tabloid-television-nek is nevezett újszerű populáris kultúrának a megnyilvánulása az USA-ban a '80-as évek közepén illetve a '90-es évek elején vált közkedveltté. A tabloidokat mindenekelőtt erős valóság- és hétköznapi iránti orientáció (talk-show-k, bizonyos szappanoperák, valóság-show-k), valamint a közönség érdeklődésére számot tartó információk szórakoztató formában való prezentálása jellemzi.”⁴⁶

IV.2. Az ORTT 2003-as vizsgálatának kivonata

„Kutatásunk elsődleges célja az ún. bulvármagazinok témastruktúrájának meghatározása volt, de emellett felmerült a kérdés: a magazinok témaorientációja, valamint feldolgozásuk módja és prezentációja mennyiben problematikus a kiskorúak védelme szempontjából. A vizsgálat három országos földi terjesztésű csatorna, az MTV1, a TV2 és az RTL Klub 2003. szeptember 15. és október 12. között sugárzott bulvárműsoraira terjedt ki. [...] A TV2 magazinja, az Aktív - a Fókusz konkurense - hetente ötször, hétfőtől péntekig, ugyancsak főműsoridőben jelentkezik”⁴⁷.

Az AGB Hungary Kft. adatai alapján 2003-ban a 4-17 év közötti gyermekek naponta átlagosan 203 percet - hétköznap 178 percet, hétvégén ennél jóval több időt, 265 percet - töltöttek a televízió előtt, és elsősorban a két nagy kereskedelmi csatornára koncentráltak:

⁴⁵ Dr.Molnár, 2003 :787-788

⁴⁶ www.ortt.hu/elemzesek.php?menu_id=53&parent=22

⁴⁷ www.ortt.hu/belso_oldal.php?belso_id=12

TV2 65 perc, RTL Klub 57 perc. Az MTV adásait naponta átlagosan 12 percig követték figyelemmel, melytől nem sokkal maradt el a Minimax (10 perc). Ebből világosan látszik, hogy a gyerekek figyelmét - a felnőttekéhez hasonlóan - is a kereskedelmi csatornák kissé bulváros hangulata ragadja meg. A kutatók azt is vizsgálták, hogyan oszlik el a gyermekeknek a televízió előtt töltött ideje egy nap. A reggeli órákban - főleg hétvégén - (7 és 10 óra között) élénk, majd késő délutántól (17 órától) folyamatosan erősödik, csúcspontját pedig a főműsoridőben éri el. Ennek megfelelően a korosztály 18 és 22 óra között tévézik a legintenzívebben, akárcsak a felnőtt népesség. A gyermekek médiafogyasztási szokása tehát nem sokban különbözik a felnőtt lakosságtól, figyelmük alapvetően ugyanazon műsorszámokra irányul. „A bulvárműsorok a kiskorúak körében is magas nézettségi mutatóval bíró kora délutáni, kora esti időpontokban kerülnek bemutatásra”. A kiskorúak számára vonzóbb volt a 19 óra után adásba kerülő Aktív és Fókusz, mint más csatornák műsorai. Az egy időben sugárzott két magazinműsor közül a gyerekek az Aktívet részesítették előnyben. „A 2003. évi adatokat alapul véve elmondható, hogy az Aktív ideje alatt a televíziót néző 4-17 évesek majdnem harmada (29,3%) az adott műsört választotta, ami közel 160 ezer 18 év alatti személyt jelentett (9,3%)”.

2003-ban a célcsoport (4-17 évesek) tagjai leginkább a családi filmeket, vígjátékokat és a szórakoztató kabaréműsorokat (Sas-taps, Irigy Hónaljmirigy-show), illetve a bulvármagazinokat követték figyelemmel. „Így kerülhetett a ranglista tizenkettedik helyére az Aktív, a huszadikra pedig a konkurens közéleti műsor, a Fókusz”.

A két információs magazin, a Fókusz és az Aktív, felépítése jelentősen eltér egymástól. Míg az Aktív közel félórás műsora több rövid hírből áll, addig a Fókusz inkább a hosszabb tudósításokat részesíti előnyben. Mindkét magazin fontos alkotóelemei a képek. Majdnem minden esetben képekkel illusztrálják az elmondottakat. A témák osztályozásánál 12 kategóriát különböztettek meg. „Az ún. klasszikus kemény hírek (politika, gazdaság) igen kevésbé voltak jelen e műsorok témaválasztásában, miközben a teljes mintában a human interest összeállítások fordultak elő a legnagyobb arányban, mint a szórakoztatóipar hírességeivel kapcsolatos pletykák, életmód, asztrológia, ezoteria, show-business - vagyis a bulvár témák kifejezetten soft típusai”. Az Aktív adásaiban a soft-hírek hányada 60%, míg a Fókusz esetében 25 % volt.

„A könnyű szórakoztatás céljából a témák jelentős hányadát képezik a furcsa hobbyk, sport, autók, extrém sportok, utazás, kaland, valamint a házi kedvencek történetei. Az Aktív szegmenseinek 29 százaléka, a Fókusz híreinek pedig 43 százaléka foglalkozott ezekkel a témákkal”. A témák megjelenítési arányának rangsorolásánál a kutatók arra jutottak, hogy a két magazinban az ún. kemény bulvár hírek, mint a balesetek, katasztrófák, bűncselekmények, öngyilkosságok, halálesetek a harmadik helyet foglalják el. Megemlítik továbbá a vizsgált műsorszámok közötti különbségeket az

erotikus/szexuális tartalmakat illetően is. Kimutatták, hogy mindegyik műsorban előfordult a nemiséggel kapcsolatos téma, de ezek aránya a magazinokban csupán 5-6 százalék körül mozgott. Kimondják tehát, hogy a szex a vizsgált magazinokban alárendelt szerepet játszott.

„A műsoregységek mindössze hét százalékában jelent meg valamilyen kifejezetten pozitívnak mondható tartalom. Ezzel szemben 27 százalékuk foglalkozott a hétköznapi élet zavaaraival, problémáival, konfliktusaival, vagy általában véve negatív eseményekkel”. Ez visszavezethető arra az általánosan elfogadott képletre, mely szerint az emberek mindig csak arra figyelnek fel, ami valamilyen módon eltér a normálistól. Mint ahogy ezt már Császi Lajosnál korábban is láttuk⁴⁸. Ő világított rá, hogy a társadalmi rend láthatatlan, és az ember csak akkor vesz tudomást a létezéséről, ha valamilyen módon megsérül. Az ehhez hasonló műsorok a problémás helyzeteket részesítik előnyben (az Aktív szegmenseinek 29-30 százaléka volt ide sorolható) - de a probléma lehetséges megoldásait nem mindig tárják fel. „Ha volt valamilyen megoldás, azt leginkább az antiszociális viselkedés elítélése jelentette, erre volt példa a szóban forgó esetek 45 százaléka”.

Az Aktív szegmenseinek 37 százalékában jelent meg valamilyen újdonság, különleges esemény, és csak ritkábban fordultak elő a bulvárra tipikusan jellemző szenzáció/kuriózum vagy tragikus/sokkoló tartalmak⁴⁹. A magazinműsorokkal kapcsolatban összefoglalásul megállapítják a kutatók, hogy a problémás esetek általában komoly hangvétellel, a tragikumot hangsúlyozva és a néző érzelmeire hatva, moralizálóan, de megoldások nélkül jelennek meg.

A vizsgálat egy másik területe, ami számunkra talán érdekesebb lehet, azt kutatta, hogy milyen arányban vannak jelen a tabloid magazinműsorokban a kiskorúak számára ártékony elemek.

A korábban vázolt témaszerkezetből nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy mely témák károsak és melyek nem a kiskorúak fejlődése számára. „Abból a tényből kiindulva, hogy egyes magazinok valamilyen erőszakos esetről tudósítanak, vagy a szexualitással foglalkoznak, még nem következtethetünk arra: a gyermekek erkölcsi fejlődésére ártalmas befolyást gyakorolnak”⁵⁰. Azt viszont elismerik a kutatók, hogy a vizsgált műsorok tudósításainak több mint 20%-a olyan témákat dolgozott fel, amik veszélyt jelenthetnek a kiskorúak egészséges fejlődésére. Az Aktív témáinak 22%-nál voltak megtalálhatók valamilyen formában a potenciálisan ártalmas témák. Ez a műsoridő 32% teszi ki. „Bár az Aktívban összességében valamelyest ritkábban fordultak elő a halállal és sérülésekkel kapcsolatos témák, de ezek átlagos időtartama messze meghaladta a többi, nem erőszakos”⁵¹. A kutatók szerint az Aktív inkább a balesetekkel foglalkozott, az egyéb

⁴⁸ Császi, 1999

⁴⁹ www.ortt.hu/belso_oldal.php?belso_id=12

⁵⁰ http://www.ortt.hu/elemzesek/22/1149583754bulvar_20040219.pdf

⁵¹ Ld.: [ortt.hu/elemzesek](http://www.ortt.hu/elemzesek)

bűnesetek és a halál más formái a Fókusz műsorában kaptak nagyobb szerepet. A műsorszámok közötti összehasonlításban a szexualitást tekintve is az Aktív áll az első helyen. Ennek ellenére a műsor a már hivatkozott Rttv. 5 §-ában kötelezően előírt korhatár-besorolás szerinti II. kategóriába került.

„Annak céljából, hogy közelebbi képet kapjunk arról, milyen mértékben vannak jelen a bulvárműsorokban a kiskorúakra ártalmas elemek, megvizsgáltuk az erőszak, a szexualitás, a meztelenség, a kábítószer használat, a félelemkeltő elemek és a trágárság előfordulásának gyakoriságát”⁵². A vizsgált szegmensekben a hat ártalmas elem közül az erőszak volt leginkább jelen. Tízből két hír tartalmazott valamilyen formában agressziót, s ez összesen 101 esetben felelt meg. Az esetek 40%-ában csak verbálisan jelent meg az erőszak, a maradék 60%-ban azonban látható is volt. Amennyiben az erőszak vizuálisan is megjelent, döntő többségében emberek halálát, sérülését vagy szenvedését mutatta⁵³. Az Aktív szegmenseinek (tematikus blokkjainak) közel 25%-a tartalmazott erőszakot. A szexualitás az erőszakhoz képest jóval kisebb teret kapott a műsorokban. A híreknek mindössze 7%-a foglalkozott a nemiséggel, és ennek csak a fele tartalmazott képi illusztrációt is. A meztelenség a szegmensek csupán öt százalékában fordult elő. A hírekben nagyon ritkán foglalkoztak kábítószer használatával (2%), és akkor is képi illusztráció nélkül. Félelemkeltő elemek mindössze egy, trágárság pedig két esetben fordult elő.

A kutatás összegzéseként a kutatók elmondják, hogy a kiskorúak védelme szempontjából az bizonyult a leginkább problémásnak, hogy a híreket oly módon szerkesztik meg, hogy a biztonság érzetének elvesztése szorongást váltson ki a nézőkből. Az áldozatok nagy része hétköznapi ember, akivel a néző könnyen azonosulni tud, így nagyobb eséllyel érzi át a problémát. A bulvármagazinokra jellemző, hogy a nagyobb hatás elérése érdekében kihangsúlyozzák a helyzet drámaiságát (például zenei aláfestéssel), és ha nincs megfelelő képanyaguk, rekonstrukciókat vagy illusztrációkat használnak fel, amik még a felnőtt nézőkben is gyakorta szorongást váltanak ki. Így tehát az amúgy nem kifejezetten káros témák túlzott dramatizálásával a műsorkészítők túlléphetnek azon a szinten, ami a II. kategória kritériumainak még megfelelne. Ezt támasztják alá az ORTT rendszeres hatósági kontrollja következtében kiszűrt törvénysértések is. A Műsorfigyelő és -elemző Igazgatóság 2003. január 1-től 2003 szeptemberéig az Aktív esetében négy alkalommal tapasztalta, hogy a műsor valamely szegmensét olyan tartalommal illetve ábrázolásmóddal látták el, amelynek következtében a műsorszám nem felelt meg a II. kategóriának. A vizsgálat mintájából adódóan ez az Aktív esetében a műsorszámok 12 százalékának felel meg.

Azt gondolom ez a 12% elég magas ahhoz, hogy bebizonyosodjon az elképzelésem, miszerint a műsorszolgáltatóknak sokkal inkább megéri kifizetni a büntetést, mint

⁵² Ld.: ortt.hu/elemzesek

⁵³ Adatok: Ld.: ortt.hu/elemzesek

lemondani a magas nézettségről főműsoridőben, még ha ezzel károkat is okoznak fiatal nézőikben.

IV. 3. A TV2 Aktív című magazinjának vizsgálata

Kutatásom tárgyául az előbb vázolt vizsgálat eredményeinek hatására én is a TV2 Aktív című műsorát választottam. Az Aktív a TV2 magazinműsora. Azért esett a választásom éppen erre a magazinra, mert II. kategóriás, főműsoridőben sugározzák, és korábbi tapasztalataim alapján nem veszi nagyon szigorúan a szabályozást.

Néhány szóval bemutatnám a TV2-t. A csatorna az 1999-ben teret nyert kereskedelmi csatornák közé tartozik. Az üzemeltető MTM-SBS Televíziós Rt. honlapján a következőképpen minősíti a csatornát: „2004-ben a TV2 a határozott, következetes és minőségi műsorpolitika mellett tette le voksát, amelynek eredményeként az érzelmek és az értelem csatornájává vált. A csatorna célul tűzte ki, hogy minőségi műsorkörnyezetet biztosít a nézőknek és nem utolsó sorban az ügyfeleknek: tartalmas szórakozást kínál, pozitív érzelmeket közvetít és ragaszkodik a már bevált, brand értékű produkciókhoz. Az új műsorpolitika sikerességét bizonyítja, hogy a TV2 minőségi változást ért el a nézőközönség összetételében. A legnagyobb vásárlóerővel rendelkező nézők körében mind népszerűbb a csatorna, a tavalyi évhez viszonyítva nagyobb arányban választják a TV2 programját”⁵⁴. Az Aktívot tehát ez a csatorna sugározza minden hétköznap 19 óra körül.

Össze szeretném hasonlítani a most kapott eredményeket az ORTT 2003-as kutatásának eredményeivel. Az én értékelésem természetesen nem lehet annyira alapos, mint, amit egy hivatalos szerv készít, de azt gondolom, talán az eredmények magukért beszélnek majd.

Vizsgálatomban a 2007. január 18-26-ig leadott műsorokat figyeltem meg abból a szempontból, hogy a magazin betartja-e a korábban vázolt jogi szabályozásokat, korhatár-előírásokat. Hipotézisem szerint e szabályok követése terén komoly hiányosságok vannak még. A műsort a II. kategóriába sorolták, tehát 12 éven aluliak számára nagykorú felügyelete mellett ajánlják a megtekintését. Egy kicsit felidézem e kategória kritériumait. Az ebbe a csoportba sorolt műsorok a tizenkét éven aluliakban félelmet kelthetnek, esetleg nem érthetik őket. Ha megfelelően jelzik a kategóriát, a nap bármely szakában közzé tehetők. Nem csábíthatnak azonban a negatív főhőssel való azonosulásra, fontos, hogy a főhős által használt erőszak erkölcsileg igazolható legyen, valamint kerülni kell a kettős értékrendeket, a negatív kliséket a szexualitás terén, és az olyan értékeket, amik tagadják a nemek közötti egyenlőséget.

⁵⁴ www.mega.tv2.hu/mirror/vallinfo/jel2004/TV2_2004_JELENTES.pdf

A vizsgálatot kezdjük mindjárt a műsor időpontjával. Az ORTT 2003-as kutatása kimutatta, hogy a gyermekek a reggeli órákban nem tévéznek sokat (kivéve persze hétvégén), majd az intenzitás késő délutántól (17 órától) folyamatosan erősödik, csúcspontját pedig a főműsoridőben éri el. Tehát a gyerekek, csakúgy mint a felnőttek 18 és 22 óra között tévéznek a leggyakrabban. Az Aktív így beleesik a korosztály legintenzívebb tévézési időszakába. Az ORTT azt is kimutatta, hogy a korosztály nagy érdeklődést mutat a bulvárműsorok iránt, amibe természetesen az Aktív is beletartozik. Azt olvastuk, hogy 2003-ban a 4 és 17 év közötti nézők majd 30%-a nézte esténként az Aktívot, ami 160 ezer 18 év alatti személyt jelentett. Ez túl nagy arány ahhoz, hogy figyelmen kívül szabadna hagyni a gyermekek védelmét szolgáló szabályozásokat.

Az Aktív átlagban hat hosszabb riportból és 4 rövidebb „sztárpletykából” áll. Egy 30 perces műsorra ez elég sok, így a szegmensek viszonylag rövidek, átlag 2-4 percesek. Az általam vizsgált 6 adás során minimum 60 téma elhangzott, ezeket szeretném egy kicsit közelebbről megvizsgálni.

A magazin műsor alapvető műfaji sajátossága a képek intenzív használata. Az Aktívban ebben az egy heti adásában egyetlen olyan téma sem hangzott el, amihez ne használtak volna képi illusztrációt. Ez érdekesebbé, hihetőbbé teszi az eseményeket, de sok esetben túlzó hatást érhetnek el vele a műsorkészítők. A képek ugyanis mélyebb érzelmet képesek kiváltani, hiszen mást jelent például egy szenvedő kutyáról beszélni, és ugyanazt képekben megjeleníteni. Ez tehát nem változott 2003 óta. Abban sem volt változás, hogy a gazdaság és politika hírei nem igen kapnak helyet a magazinműsorban. Az egyetlen, a politikához kicsit közelítő téma a január 23-i műsorban megjelenő „Drága képviselők” címet viselő szegmens volt, melyben azt mutatták be, hogy amúgy is magas fizetésükön túl mennyi egyéb juttatást kapnak azok, akik minket a parlamentben képviselnek. 2003-ban a soft bulvár témák az Aktív szegmenseinek csupán 60%-át tették ki, 2007-re ez az arány azonban eléri 80-90%-ot. Egy napi műsorban csupán 1-2 olyan témát találtam, ami nem valamelyik magyar vagy külföldi sztár életének egy eseményét dolgozta fel. Míg 2003-ban a műsoregységek mindössze 7%-ban jelent meg valamilyen kifejezetten pozitívnak mondható tartalom, és 27 % foglalkozott a hétköznapi élet zavaaraival, problémáival, addig az általam vizsgált 6 műsorban ez az arány teljesen megfordult. Minden adásban egy, de legfeljebb is csak 2 olyan téma fordult elő, ami betegséget, korrupciót, sérülést mutatott be. Ez azt jelenti, hogy a negatív hírek háttérbe szorultak (vizsgálatomban alig 20%-ot tettek ki), és átvették a helyüket a sztárok sikereinek, újításainak, családi állapotuk változásainak bemutatása. A sztárokkal, ismert emberekkel foglalkozó riportokban gyakran előkerül egy-egy csupasz mell vagy fenék. A vizsgált 60 szegmens közül 6 alkalommal láthattunk meztelen domborulatokat, hol kicsit szolidabb, hol kicsit erotikusabb módon tálalva. Ezek közül két riportot emelnék ki, amiknek véleményem szerint nem egy II. kategóriás, főműsoridős műsorban lenne a helyük. Az egyik

a január 25-i adásban volt, amikor is kiderült, hogy Fekete Pákó szépségversenyre készül. A fenékmutatogató és csokoládés botrányairól elhíresült énekes most sem tagadta meg önmagát. Lenkei Viki playmate tanácsát kérte, mit tegyen, hogy megnyerje a versenyt. Az erotika elsősorban verbálisan jelent meg (főleg Pákó szájából), de a fekete énekes néhány mozdulata is egyértelművé tette szándékait. Aztán Vikiről is lekerült a ruha, hiszen egy playmate el sem képzelhető erotikus fotók nélkül. Ezeket a műsor úgy jelenítette meg, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne, hogy a nők egyszer-egyszer levetkőznek és megmutatják magukat ország-világ előtt.

A másik erotikus riport Berczeli Krisztát mutatta be, akinek szintén az okoz örömet, hogy meztelenül pózol egy fényképezőgép előtt. A riporter elmondja, hogy a lány attól ilyen szép, mert a szája és a melle nem igazi. Ezzel dicséri a plasztikai műtéteket, vagyis azt sugallja, hogy a néző is ilyen szép lehet, ha kés alá fekszik. Ilyet a tévé előtt ülő tini lányok előtt még sugallni is veszélyes, hiszen ez a korosztály az aktuális trendet követve mindig a legszebb akar lenni, gyakran pénzt és fájdalmat nem kímélve. Véleményem szerint ez a kisebbik gond. A nagyobbik gond az, hogy nem hiszem, hogy a 4-12 éveseknek (akik az ORTT kutatásai szerint szintén nézik az Aktívot esténként) való látvány az, hogy egy lány egy szál harisnyában, csábosan mosolyog nekik. Az, hogy 6 adásban 6 erotikus témát találtam, bizonyítja, hogy 2003 óta még mindig nagy szerepe van a női nemiségnek az Aktív műsoraiban.

Azt gondolom, hogy a műsor számára mindenképpen megéri, az esetleges büntetés ellenére is, levetíteni az imént említett riportokat, hiszen a férfinézőknek izgalmas lehet a meztelen női test látványa, a női nézők pedig potenciális példakövetők lehetnek mind a testszépítő műtéteket, mind pedig a bemutatott ruhákat illetően. Így sikerülhet elérni a vásárlóképes közönséget. Csak arra nem gondolnak a műsor készítői, hogy a képernyők előtt gyermekek is ülnek, akik bár nem tartoznak a vásárlóképes kereslet kategóriájába, de jogaik vannak, amiket a médiának is kötelessége tiszteletben tartani.

A mindennapok visszás szituációinak bemutatása helyett tehát egyre inkább a sztárok mindennapjaival foglalkozik a műsor. Ez a tendencia akár csökkenthetné is annak esélyét, hogy a gyermekek a képernyő előtt erőszakos jelenteknek legyenek kitéve, ez azonban nem garantált. Bár az úgy nevezett kemény bulvár hírek (például bűntények, katasztrófák, háború) alig kaptak szerepet, hiszen a vizsgált 60 szegmens közül egyetlen egy foglalkozott bűncselekménnyel, egy pedig halálesettel, mégis a bemutatott néhány riport is képes félelmet kelteni a kiskorú nézőkben. A haláleset az Irakban elesett magyar katona esetét dolgozta fel, akit egy háztetőről lőttek le. Láthattunk összetört autókat, füstöt, kiabáló, futkosó katonákat és civileket. A témához kapcsolódóan bemutatták egy korábbi merénylet illusztrációját is, és megismerhettük a korábbi merényletek áldozatait. Megszólalt egy férfi, aki szintén szolgált Irakban, és elmondta, hogy rengeteget keresnek kint, „bár igaz, hogy egy kicsit veszélyes a munka”. Mint utóbb kiderült, a riport után több

száz fiatal jelentkezett arról érdeklődve, hogyan lehet munkát kapni a háborús zónában. Bár ez a riport is halálesetet dolgozott fel, azt gondolom, nem volt káros hatással a gyermekekre, hiszen a veszély nem a közvetlen környezetükben adódott, és az is tudatosulhatott számukra, hogy csak az hal meg ilyen körülmények között, aki maga megy a veszély elé.

A január 24-i műsorban viszont leadtak egy nagyon megdöbbentő riportot. Egy kanadai sorozatgyilkosról volt szó, aki 67 prostituáltat megölt, de csak 26-et tudtak rábizonyítani. 2002-ben tartóztatták le, de nem derült ki, hogy ez ma miért aktuális. A kommentátor elmondta, hogy az első tárgyalások alkalmával olyan információk derültek ki, hogy sokan rosszul lettek a tárgyalóteremben. A képi illusztráció nem volt annyira sokkoló, mint inkább a verbális és zenei aláfestés. Olyan kifejezéseket használt a kommentátor, mint „leghorrorisztikusabb gyilkosságsorozat”, „tetemdarabok”, vagy „emberhússal etette a malacait”. A tettes ugyanis egy disznótelep tulajdonosa volt, ahol a malacok körül emberi maradványokat találtak. Mivel a tetemek nem kerültek elő egészben, feltételezték, hogy a férfi legalább 20 éve a meggyilkolt nők testével etette az állatokat. A témához kapcsolódóan mutattak egy jelenetet a „Blöff” című filmből, amiben egy férfi azt tanácsolta fiatalabb társainak, hogy óvakodjanak az olyan emberektől, akiknek disznófarmja van, hiszen elmondása szerint a disznók 8 perc alatt 100 kiló húst is képesek megenni, így egy disznónak egy kiló hús elfogyasztásához mindössze 1 percre van szüksége. És ha már a témánál voltunk, a riport felsorolta az utóbbi évtizedek legveszedelmesebb magyar és külföldi sorozatgyilkosainak nevét, és áldozataik számát. Így szó esett a Balástyai Rémről, Erdélyi Nándorról, Ember Zoltánról, mely utóbbi a „Polip” című filmet utánozva a „hurkos módszert” választotta áldozatainak megölésére. Aztán egy újabb részlet következett, ezúttal az „X polgártárs” című filmből, ami egy sorozatgyilkos életét mutatja be, majd a „Született gyilkosok” című produkcióból is következett egy részlet. És ha még nem volt elég a történetekből, egy kriminológus elmesélte, ki a „tipikus sorozatgyilkos” és ki a sorozatgyilkosok „tipikus áldozata”. Ebből kiderült, hogy a tipikus sorozatgyilkos 165-175 centiméter magas, fehér, heteroszexuális férfi, aki átlagos külsővel, kellemes modorral és nehéz gyermekkorral rendelkezik. Aki nem így néz ki, nem kell attól félnie, hogy sorozatgyilkossá válik, sugallta a riport. Azt is megtudtuk, hogy a „tipikus sorozatgyilkos” nem fél, nincs lelkiismeret furdalása, nem tanul, és nem képes szeretni. Az áldozatok többnyire „nem átlagos milióból” származnak, így aki normális életet él, az nem lesz ilyen gyilkosság áldozata. Ezt a kriminológus szájából hallhattuk. De az egész riport legmegdöbbentőbb részlete az volt, amikor a kriminológus kijelentette, hogy „bár a sorozatgyilkosság szót nehéz kimondani, mégis a közösségi élet tartozéka. Deviánsok, örültek mindenütt vannak, de nehéz őket felismerni és büntetni”. Ez a gondolat kelthette a legnagyobb félelmet a nézőkben (felnőttekben és gyermekekben egyaránt), hiszen e szerint sohasem lehetünk nyugodtak, hiszen a gyilkosok állandóan körülöttünk vannak, és

sem mi, sem a rendőrség nem tehet ellene semmit, hiszen nehéz őket felismerni. Ezzel természetesen a felnőttek többsége tisztában van, mégis ijesztő, ha kimondják, mert így szertefoszlik a nyugodt, békés élet illúziója. A gyermekek számára pedig azért ijesztő a kijelentés, mert a mesékben és az akciófilmek zömében, amiket ők néznek, a gonosznak csúnya arca van, így bármikor felismerhető. Az életben viszont nem lehet őket felismerni, így állandó gyanakvás alakulhat ki bennük a felnőttekkel szemben.

A képi illusztrációk nem voltak ennyire félelmetesek. Láthattunk néhány képet egy kellemes arcú, idősebb férfiről, akiről kiderült, hogy több tucat lányt megölt, hiszen ő a kanadai sorozatgyilkos, majd mutatták a farmot, ahol rendőrök dolgoztak, majd az említett sorozatgyilkosok fényképeit láthattuk. Megdöbbenő volt viszont, hogy bevágtak egy jelenetet, amikor a riporter Ember Zoltánnal, a „hurkos gyilkossal” beszél, aki elmondja, hogy nincs lelkiismeret furdalása, és mindehhez kedvesen mosolyog.

Úgy vélem, e miatt a riport miatt nem szabadott volna a műsort este hétkor, II. kategóriásként leadni, hiszen alkalmas volt a kiskorúak lelki és szellemi fejlődésének károsítására. Ez a műsor nem fikció, nem mese vagy akciófilm, és ezzel már a 9-10 év körüliek is tisztában vannak. Már ebben a korban el tudják választani a valóságot a fikciótól, és tudják, hogy az Aktív történetei valóságon alapulnak. Így joggal alakul ki bennük a félelem a mindennapok felnőtteivel szemben, hiszen sohasem tudhatják, melyik kedves mosoly mögött rejlik egy veszedelmes sorozatgyilkos.

A részletesen bemutatott tudósításokat azért választottam ki, hogy rávilágítsak, hipotézisem megállja a helyét, vagyis tényleg akadnak még olyan hírek, illusztrációk, riportok a magazinban, amik alkalmatlanná teszik a műsort arra, hogy 19 órakor, II. kategóriába sorolva sugározzák. Az erotika majd mindennapos, az erőszakot pedig, bár ritkán van jelen, kifejezetten sokkolóan ábrázolja a műsor. A többi szegmens beleillik a kategória követelményeibe.

Az alábbi táblázatból jól leolvasható, hogy mely témák hány alkalommal jelentek meg a vizsgált műsorszámokban. Egy riport több tematikához is tartozott egyszerre.

A táblázatból jól látszik, hogy minden műsorszámban a magyar sztárok életével foglalkoznak leginkább a műsorkészítők. Ezután következnek a külföldi sztárokkal kapcsolatos újdonságok, érdekességek. Ebből a két adatból látszik, hogy a magazin egyre inkább sztármagazinná válik, hiszen az ilyen típusú riportok foglalják el a műsoridő 60-70%-át. A többi kategóriából általában egy-egy, maximum két riport található egy műsorban. Megfigyelhető, hogy az erotika is majdnem minden adásban megjelenik. Átlag napi egyszer találkozhat a néző erotikus képekkel, riportokkal. A bűnözésnek és a háborúnak, vagyis az erőszaknak viszont sokkal kisebb szerep jut.

	20 07.01.18	20 07.01.22.	2 007.01. 23.	2 007.01.24	2 007.01.25.	2 007.01.26.
Magyar sztárpletyka	3	1	5	3	3	3
Külföldi sztárpletyka	4	5	3	1	1	-
Háború	1	-	-	-	-	-
Bűnözés	-	-	-	1	-	-
Művészet	-	1	-	-	-	1
Erotika	-	2	2	-	1	1
Hétköznapi / politika	1	1	1	2	-	1
Betegség	1	-	-	-	-	1
Divat	-	1	-	-	2	-

V. Összegzés

A dolgozatban végigvezettem tehát, hogyan jut el az elmélet a gyakorlatig, hol végződik a kommunikációelmélet és hol kezdődik a jog. Megállapítható, hogy a kommunikációelméleti és pszichológiai kutatások képezik a jogi szabályozások alapját, hiszen ha a jogalkotó nem tudja, milyen hatást válthat ki az adott médium a befogadókból, azt sem tudja, hogyan lehet, érdemes szabályozni azt.

Megtudtuk, hogy a televízió megjelenésével teljesen megváltozott az ember észlelése. A McLuhan-féle technológiai determinizmus elmélete szerint az új médium hatására a befogadók másképpen érzékelték a körülöttük levő világot, mint azelőtt. A képi és hangyi hatásoknak köszönhetően a televízió vált a legbefolyásolóbb, legmeggyőzőbb médiummá. De mekkora hatása is van a televíziónak az egyénekre? Erre adtak választ a hatásvizsgálatok. A televízió hatását sokan sokféleképpen ítélték meg. Míg kezdetben úgy gondolták, hogy az információk „lövedék”-szerűen bombázzák a befogadót, addig később, a 60-as években, úgy találták, hogy ez a hatás mégsem ennyire szélsőséges. A minimális hatás képviselőinek nézete szerint a médiának a befogadóra gyakorolt közvetlen hatása nem mérvadó. Sokkal hatékonyabb szerepet játszanak a vélemények formálásában a véleményvezérek, akik képesek a körülöttük élő emberek gondolkodásmódját, véleményét megváltoztatni. E mellett az egyén saját attitűdjei, személyisége, szocio-kulturális környezete is szerepet játszik abban, mennyire hagyja magát a befogadó a média által befolyásolni. Lippmann, Cohen, McCombs és Shaw kutatásai rámutattak, hogy a média annyiban mégis hatást gyakorol az emberekre, hogy előírja, miről gondolkodjanak, beszéljenek, mivel kapcsolatban legyenek érzelmeik.

A hatás vizsgálata azonban önmagában még nem biztosít teljes körű rálátást a problémára, hiszen az emberek nem egyformán dekódolják a média központi üzeneteit. Stuart Hall befogadás-elmélete szerint a feladó, vagyis a média, és a vevő kódja nem lehet teljesen szimmetrikus. Az elmélet így megkülönböztet domináns, tárgyalásos vagy egyezkedő és ellenzéki olvasatot. Az olvasatok, ahogyan a hatásmodelleknél is láttuk, függnak az egyén környezetétől, lehetőségeitől, anyagi helyzetétől, iskolázottságától, attitűdjeitől és egyéb külső és belső faktoroktól. A média befolyásoló képessége függ azonban a televízió előtt eltöltött idő mennyiségétől is. Gerbner kultivációs elméletében rámutatott, hogy azok, akik sok időt töltenek a televíziót nézve, sokkal zordabbnak képzelik a világot, mint amilyen az valójában. A televízió történeteiben ugyanis az erőszak általában torzított, eltúlzott formában van jelen. Erőszaknak számít ugyanis a médiában mind a tudósításokban, mind a hírekben, mind pedig a fiktív filmekben, mesefilmekben megjelenő agresszió. A legfélelmetesebb a hírekben, riportokban megjelenő erőszak, hiszen ezek valóságos történek, amik közel állnak a befogadók mindennapi életéhez. Ugyanilyenfélelmetes azonban a filmekben, mesefilmekben látott agresszió a

gyermeknek, akik még nem tudják elkülöníteni a fikciót a valóságtól. Ezért fordul elő, hogy a kisebbek egy-egy erőszakos film vagy mese után félnek, vagy rosszat álmodnak. Kósa Éva is rávilágított, hogy a gyermekek 7-8 éves korukig nem képesek helyesen értelmezni a beállítások, jelenetek, vágások rendszerét. A nekik szóló filmek fontos tulajdonsága, hogy úgy készülnek, mintha a kicsik egy bábfilmét néznének, vágások, közelítések nélkül. Tóth Tamás szerint a gyermekeknek fejlődésük során végig kell járni a lépcsőket, lassan, fokozatosan. Ha rendszeresen olyan képekkel szembesülnek, melyek szintjét a fejlettségük még nem érte el, komoly lelki és szellemi károsodásokat szenvedhetnek, hiszen a gyermekkoruk leszűkül, és túl korán válnak felnőtté.

Éppen ezt a folyamatot kívánja megelőzni, de legalábbis lelassítani a média jogi szabályozása. Bár minden ember alkotmányban rögzített alapvető joga a szabad véleménynyilvánítás, mégis vannak olyan körülmények, amik alkalmasak arra, hogy ezt háttérbe szorítsák. Ilyen például a gyermekek alapvető joga a harmonikus, egészséges fejlődéshez, amit az államnak, a társadalomnak és a családnak kötelessége biztosítani. Az állam felelőssége alá tartozik, hogy a média betartja-e ama kötelességét, hogy biztosítsa a gyermekek egészséges növekedését. A szabályozás leghatékonyabb eszköze a filmek és műsorszámok korhatári kategóriákba való besorolása. A törvény 5 kategóriát különböztet meg, amikbe a műsorszolgáltatóknak kötelessége besorolni az általa sugározott műsorszámokat. A besorolásért felelősséggel tartozik. Az Országos Rádió és Televízió Testület rendszeresen ellenőrzi a besorolások helyességét, és ha valahol visszasságot, vagy hiányosságot észlel, komoly büntetéseket szabhat ki. A büntetés lehet pénzbeli, de gyakran előfordul, hogy a Testület néhány percre szünetelteti az adott műsorszolgáltató műsorszórási lehetőségét. Ehhez hasonló eseteket vázoltam a „Bírósági döntések” című fejezetben is azzal a céllal, hogy rámutassak, az ORTT szigorúan bünteti a szabályokkal való legkisebb szembeszegülést is.

A kutatásban azt vizsgáltam, hogy a TV2 Aktív című magazinja mennyire veszi komolyan a számára is kötelező érvényű szabályozásokat. Az ORTT-nek egy 2003-as kutatását vettem alapul, ehhez viszonyítva elemeztem a magazin 6 műsorát. Arra jutottam, hogy bizony akadnak hiányosságok, vagyis találtam olyan témákat, amik alapján az adott műsort a III.-IV. kategóriába kellett volna sorolni, és az ennek megfelelő időpontban sugározni. Ennek ellenére azt gondolom, a változás pozitívnak mondható. Míg 2003-ban a vizsgált időszak alatt az Aktív tudósításainak több mint 20%-a olyan témákat dolgozott fel, amik veszélyt jelenthetnek a kiskorúak egészséges fejlődésére, ez az arány mára csökkent. Talán az ORTT szigorú és következetes munkája elérte a célját, és visszatántorította a csatornát a nyereségvágyból elkövetett törvénysértésektől? Vagy a műsorszolgáltató maga látta be, hogy a gyermekek érdekeit védelmezni kell?

Akárhogy is történt, még mindig vannak hiányosságok, amiket orvosolni kellene annak érdekében, hogy gyermekeink nyugodtan, egészségesen, fokozatosan nőhessenek

fel. Ha azonban az előbb vázolt tendencia folytatódik, hamarosan elérhetővé válik ez az ideális állapot.

VI. Bibliográfia

Adorno, Th. / Horkheimer, M.(1969): Dialektik der Aufklärung: Philosophische Fragmente, Frankfurt am Main, Fischer Verlag,

Buckingham, David (2002): A gyermekkor halála után: felnőni az elektronikus média világában. Helikon Kiadó, Budapest

Cohen, B. (1963): The Press and Foreign Policy. Princeton University Press

Császi Lajos (1999): Tévéerőszak és populáris kultúra: A krimi mint morális mese. Replika, 35.szám, 21-41

Gálik Mihály / Polyák Gábor (2005): Médiaszabályozás. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest

Gerbner, George (2000): Erőszak a képernyőn: Következmények és veszélyek. In. Uő.: A média rejtett üzenete. Budapest, Osiris, 79-96

Griffin, Em (2003): A témameghatározás elmélete. Maxwell McCombs és Donald Shaw (27. fejezet). In. Uő.: Bevezetés a kommunikációelméletbe. Budapest, Harmat, (369-381)

Griffin, Em (2003): Technológiai determinizmus. Marshall McLuhan (24. fejezet) In. Uő.: Bevezetés a kommunikációelméletbe. Budapest, Harmat, (321-333)

Griffin, Em (2003): A kultivációs elmélet. George Gerbner. (26. fejezet), In. Uő.: Bevezetés a kommunikációelméletbe. Budapest, Harmat,(359-368)

Hall, Stuart (1999): A média és az erőszak. Replika, 35.szám, 43-54

Hall, Stuart (2002): Kódolás és dekódolás. In: Bókay Antal, Vilcsek Béla, Szamosi Gertrúd és Sári László (szerk): A posztmodern irodalomtudomány kialakulása. Budapest, Osiris, (426-433)

Kiss Judit: A televízió hatása a kisiskolás gyerekekre,
<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2004-09-ta-Kiss-Televizio>

Kósa Éva (1998): Szemben a képernyővel: az audiovizuális média hatása a személyiségre. Eötvös Kiadó, Budapest.

Kósa Éva (2004): A média szerepe a gyerekek fejlődésében:
<http://www.mindentudas.hu/kosa/20041108kosa1.html?pldx=2>

McLuhan, Marshall (2001): A Gutenberg-galaxis. A tipográfiai ember létrejötté. Budapest, Trezor

Dr. Molnár Adél (2003): Gondolatok a kereskedelmi rádiók helyzetéről, médiajogi kérdéseiről. In: Enyedi Nagy Mihály, Polyák Gábor, Dr. Sarkady Ildikó (szerk.): Médiakönyv 2. Tények és tanok. E.N.A.M.I.K.É., Budapest

Molnár Péter (2002): Gondolatbátorság, Új Mandátum, Budapest

Nyíri Kristóf (1998): Bevezetés: Adalékok a szóbeliség-írásbeliség paradigma történetéhez. In: Nyíri Kristóf - Szécsi Gábor (szerk): Szóbeliség és írásbeliség. A kommunikációs technológiák története Homérosztól Heideggerig. Budapest, Áron Kiadó, (39-55)

Polyák Gábor (2002): Média-jog-tudomány. Ilosvai Gábor, Jany János, Bölcskei János: Médiajogi kézikönyv I-II. In: Médiakutató, 2002 tavasz

Tamás Pál (1999): A tematizációról. In: Béres István - Horányi Özséb (szerk): Társadalmi kommunikáció. Budapest, Osiris, (139-151)

www.ortt.hu: Az ORTT elemzései, publikációi

http://www.ortt.hu/elemzesek/22/1149583754bulvar_20040219.pdf
[A TV2, az RTL Klub és az MTV bulvár műsorainak tematikus tartalomelemzése \(2004-02-19\)](#)

VII. Függelék

1. függelék

4/1997. (I. 22.) Korm. Rendelet 14.§.]

14. § (1) Szexuális áru - a többi árutól elkülönítve - csak zárt csomagolásban hozható forgalomba. A 18. életévét be nem töltött személy részére szexuális árut értékesíteni, kölcsönözni (a továbbiakban együtt: értékesíteni) tilos.

(2) Szexuális árut közterületen vagy kirakatban elhelyezni, közszemlére tenni tilos.

(3) Alsó- és középfokú oktatási, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint vallás gyakorlására szolgáló intézmény bejáratától számított 200 méteres közúti (közterületi) távolságon belül szexuális árut értékesítő üzlet nem működhet.

2. függelék:

1949. évi XX. törvény. A Magyar Köztársaság Alkotmánya. Részletek.

8. § (1) A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsődű kötelessége.

(2) A Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.

56. § A Magyar Köztársaságban minden ember jogképes.

59. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a jóhírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.

60. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára.

(2) Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa vagy taníthassa.

61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.

(2) A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.

(3) A közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény, valamint a sajtószabadságról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

(4) A közszolgálati rádió, televízió és hírügynökség felügyeletéről, valamint vezetőinek kinevezéséről, továbbá a kereskedelmi rádió és televízió engedélyezéséről, illetőleg a tájékoztatási monopóliumok megakadályozásáról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

62. § (1) A Magyar Köztársaság elismeri a békés gyülekezés jogát és biztosítja annak szabad gyakorlását.

(2) A gyülekezési jogról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

63. § (1) A Magyar Köztársaságban az egyesülési jog alapján mindenkinek joga van a törvény által nem tiltott célra szervezeteket létrehozni, illetőleg azokhoz csatlakozni.

(2) Politikai célt szolgáló fegyveres szervezet az egyesülési jog alapján nem hozható létre.

(3) Az egyesülési jogról szóló, valamint a pártok gazdálkodásáról és működéséről szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

64. § A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van arra, hogy egyedül vagy másokkal együttesen írásban kérelmet vagy panaszt terjesszen az illetékes állami szerv elé.

67. § (1) A Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családja, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.

(2) A szülőket megilleti az a jog, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák.

(3) A családok és az ifjúság helyzetével és védelmével kapcsolatos állami feladatokat külön rendelkezések tartalmazzák.

70. § (1) A Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező minden nagykorú magyar állampolgárt megillet az a jog, hogy az országgyűlési képviselők választásán választó és választható legyen, valamint országos népszavazásban és népi kezdeményezésben részt vegyen.

(2) A Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező minden nagykorú magyar állampolgárt és az Európai Unió más tagállamának a Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező nagykorú állampolgárát megilleti az a jog, hogy a helyi önkormányzati képviselők és a polgármesterek választásán választható és - amennyiben a választás, illetve a népszavazás napján a Magyar Köztársaság területén tartózkodik -

választó legyen, valamint helyi népszavazásban és népi kezdeményezésben részt vegyen. Polgármesterré és fővárosi főpolgármesterré magyar állampolgár választható.

70/A. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.

(2) Az embereknek az (1) bekezdés szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti.

(3) A Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti.

70/B. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához.

(2) Az egyenlő munkáért mindenkinek, bármilyen megkülönböztetés nélkül, egyenlő bérhez van joga.

(3) Minden dolgozónak joga van olyan jövedelemhez, amely megfelel végzett munkája mennyiségének és minőségének.

(4) Mindenkinek joga van a pihenéshez, a szabadidőhöz és a rendszeres fizetett szabadsághoz.

70/C. § (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy gazdasági és társadalmi érdekeinek védelme céljából másokkal együtt szervezetet alakítson vagy ahhoz csatlakozzon.

(2) A sztrájkjogot az ezt szabályozó törvények keretei között lehet gyakorolni.

(3) A sztrájkjogról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

70/D. § (1) A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.

(2) Ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testnedvesség biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg.

70/E. § (1) A Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; öregség, betegség, rokkantság, özvegység, árvaság és önhibájukon kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén a megélhetésükhöz szükséges ellátásra jogosultak.

(2) A Magyar Köztársaság az ellátáshoz való jogot a társadalombiztosítás útján és a szociális intézmények rendszerével valósítja meg.

70/F. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot.

(2) A Magyar Köztársaság ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára

hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg.

70/G. § (1) A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak.

70/K. § Az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények, továbbá a köteleességek teljesítésével kapcsolatban hozott állami döntések elleni kifogások bíróság előtt érvényesíthetők.

3. függelék:

1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról

A kiskorúak védelme

5/A. § (1) A műsorszolgáltató - a műsorelőzetes, a hírműsorszám, az időszerű eseményekkel foglalkozó műsorszám, a sportműsorszám, valamint a reklám kivételével - valamennyi, általa közzétenni kívánt műsorszámot a közzétételt megelőzően az 5/B. § szerinti kategóriák valamelyikébe sorolja.

(2) A műsorelőzetes nem tehető közzé olyan időszakban, amikor az általa bemutatott, ismertetett műsorszám nem lenne közzétehető.

(3) Időszerű eseményekkel foglalkozó műsorszám, sportműsorszám, illetve reklám nem tehető közzé olyan időszakban, amelyben tartalmának megfelelő kategóriába sorolása esetén közzétételének - előre láthatóan - nem lenne helye.

5/B. § (1) Azt a műsorszámot, amely korhatárra tekintet nélkül megtekinthető, az I. kategóriába kell sorolni.

(2) Azt a műsorszámot, amely tizenkét éven aluli nézőben félelmet kelthet, illetve amelyet koránál fogva nem érthet meg vagy félreérthet, a II. kategóriába kell sorolni. Az ilyen műsorszám minősítése: tizenkét éven aluliak számára a megtekintése nagykorú felügyelete mellett ajánlott.

(3) Azt a műsorszámot, amely alkalmas a tizenhat éven aluliak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására, különösen azáltal, hogy közvetett módon utal erőszakra, illetve szexualitásra, vagy témájának meghatározó eleme az

erőszakos módon megoldott konfliktus, a III. kategóriába kell sorolni. Az ilyen műsorszám minősítése: tizenhat éven aluliak számára nem ajánlott.

(4) Azt a műsorszámot, amely alkalmas a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására, különösen azáltal, hogy meghatározó eleme az erőszak, illetve a szexualitás közvetlen, naturális ábrázolása, a IV. kategóriába kell sorolni. Az ilyen műsorszám minősítése: tizennyolc éven aluliak számára nem ajánlott.

(5) Azt a műsorszámot, amely alkalmas a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének súlyosan kedvezőtlen befolyásolására, különösen azáltal, hogy pornográfiát vagy szélsőséges, illetve indokolatlan erőszakot tartalmaz, az V. kategóriába kell sorolni.

5/C. § (1) A II. kategóriába sorolt műsorszám tizenkét éven aluliaknak szánt műsorszámként, illetve ilyen műsorszámok között nem tehető közzé, egyébként megfelelő jelzéssel bármikor közzétehető.

(2) A III. kategóriába sorolt műsorszám megfelelő jelzéssel ellátva 21.00 és 05.00 óra között tehető közzé.

(3) A IV. kategóriába sorolt műsorszám csak 22.00 és 05.00 óra között tehető közzé, megfelelő jelzés feltüntetése mellett.

(4) Az V. kategóriába sorolt műsorszám nem tehető közzé.

5/D. § (1) Műsorszám - e törvényben meghatározott kivételekkel - csak a kategóriájának megfelelő módon tehető közzé.

(2) A műsorszám közzétételének kezdetekor közölni kell annak minősítését.

(3) Az egyes műsorszámok közzétételekor a kategóriájuknak megfelelő jelzést piktogram formájában a képernyő valamelyik sarkában is meg kell jeleníteni úgy, hogy az a műsorszám teljes időtartama alatt látható legyen. Az I. kategóriába tartozó műsorszámok esetében a jelzést nem kell feltüntetni. Rádiós műsorszolgáltatóknál jelzést nem kell alkalmazni.

5/E. § Televíziós műsorszolgáltató műsorát közlő sajtótermékben valamennyi műsorszám 5/B. § szerinti minősítését jól látható módon fel kell tüntetni.

5/F. § Az 5/B. § szerinti minősítésnél irányadó szempontokat, az egyes műsorszámok közzététele előtt és közben alkalmazandó jelzéseket, illetve a minősítés közlésének módját az Országos Rádió és Televízió Testület - eljárására kötelező jelleggel - legalább kétharmados többséggel hozott állásfoglalásban határozza meg, amelyet a Kulturális Közlönyben közzétesz.

4. függelék:

1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról 23.§

A közszolgálati műsorszolgáltató és a közműsor-szolgáltató műsorára vonatkozó közös szabályok

23. § (1) A közszolgálati műsorszolgáltató és a közműsor-szolgáltató különösen köteles a nemzet, a nemzeti, az etnikai, a nyelvi és más kisebbségek méltóságát és alapvető érdekeit tiszteletben tartani, nem sértheti más nemzetek méltóságát.

(2) A közszolgálati műsorszolgáltató és a közműsor-szolgáltató rendszeresen, átfogóan, elfogulatlanul, hitelesen és pontosan tájékoztat a közérdeklődésre számot tartó hazai és külföldi eseményekről, a vételkörzetében élők életét jelentősen befolyásoló eseményekről, összefüggésekről, vitatott kérdésekről, az eseményekről alkotott jellemző véleményekről, az eltérő véleményeket is beleértve. E feladatok ellátása során gondoskodik a 137. §-ban nem említett közérdekű közlemények nyilvánosságra hozataláról.

(3) A közszolgálati műsorszolgáltató és a közműsor-szolgáltató biztosítja a műsorszámok és a nézetek sokszínűségének, a kisebbségi álláspontoknak a megjelenítését, a műsorszámok változatosságával gondoskodik a nézők széles köre, illetve minél több csoportja érdeklődésének színvonalas kielégítéséről.

(4) A közszolgálati műsorszolgáltató és a közműsor-szolgáltató különös figyelmet fordít

a) az egyetemes és a nemzeti kulturális örökség értékeinek ápolására, a kulturális sokszínűség érvényesülésére,

b) a kiskorúak testi, lelki és erkölcsi fejlődését, érdeklődését szolgáló, ismereteit gazdagító műsorszámok bemutatására,

c) a vallási és egyházi, továbbá a nemzeti, etnikai és más kisebbségi kultúrák értékeinek megjelenítésére,

d) az életkoruk, szellemi és lelki állapotuk, társadalmi körülményeik következtében súlyosan hátrányos helyzetű csoportok számára fontos információk elérhetővé tételére, különös tekintettel a gyermeki jogokat ismertető, a gyermekek védelmét szolgáló, az igénybevehető szolgáltatásokról tájékoztatást nyújtó műsorok főműsoridőben történő bemutatására,

e) az ország különböző területeinek társadalmi, gazdasági, kulturális életét megjelenítő műsorszámok bemutatására.

5. függelék:

1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról 2.§ (19.)

Értelmező rendelkezések

19. Közzolgálati műsorszám: a műsorszolgáltató vételkörzetében (országos, körzeti, helyi) élő hallgatók, nézők tájékozási, kulturális, állampolgári, életviteli szükségleteit, igényeit szolgáló műsorszám, így különösen:

- a) a művészeti alkotás, az egyetemes, a magyar és a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek kultúráját, valamint a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek életét, a kisebbségi álláspontokat bemutató közlés,
- b) oktatási, képzési célú ismeretek közzététele,
- c) tudományos tevékenység és eredmények ismertetése,
- d) a vallásszabadság megvalósulását szolgáló, valamint az egyházi és a hitéleti tevékenységet bemutató műsorok,
- e) a gyermek- és ifjúsági műsorok, valamint a gyermekvédelem céljait szolgáló ismeretterjesztő, felvilágosító műsorok,
- f) a mindennapi életvitelt segítő, az állampolgárok jogi és közéleti tájékozódását szolgáló, az egészséges életmódot, a környezetvédelmet, a természet- és tájvédelmet, a közbiztonságot, a közlekedésbiztonságot elősegítő ismeretek terjesztése,
- g) az életkoruk, testi, szellemi vagy lelki állapotuk, társadalmi körülményeik következtében súlyosan hátrányos helyzetben lévő csoportok számára készített műsorszám,
- h) a hírszolgáltatás.

6. függelék

218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet az egyes szabálysértésekről

1. § (1) Aki a közterületen vagy nyilvános helyen a közerkölcsbe ütköző magatartást tanúsít, tízezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

(2) Aki a szexuális árut mások számára észlelhető módon közterületen vagy kirakatban elhelyez, illetőleg a szexuális áruk forgalmazására vonatkozó előírásokat egyéb módon megszegi, ötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

(3) Aki erőszakot öncélúan bemutató reklámot tesz közzé, százezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

(4) A (3) bekezdés alkalmazásában öncélú a bemutatás, ha az erőszak bemutatását a reklám tárgya vagy témája nem teszi feltétlenül indokolttá.

(5) Azt a szexuális árut, amelyre nézve a (2) bekezdésben meghatározott szabálysértést elkövették, el kell kobozni.

(6) Az (1) bekezdésben meghatározott szabálysértés miatt a rendőrség, a közterület-felügyelő helyszíni bírságot szabhat ki.

(7) A (2)-(3) bekezdésben meghatározott szabálysértés miatt az eljárás a fogyasztóvédelmi felügyelőség hatáskörébe is tartozik.

7. függelék

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről Tiltott pornográf felvétellel visszaélés

195/A. § (1) Aki kiskorú személyről pornográf video-, film- vagy fényképfelvételt, vagy ilyen képfelvételeket, illetőleg más módon előállított pornográf képfelvételt vagy képfelvételeket megszerez, tart, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki kiskorú személyről pornográf video-, film- vagy fényképfelvételt, vagy ilyen képfelvételeket, illetőleg más módon előállított pornográf képfelvételt vagy képfelvételeket kínál, átad, büntettet követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) Aki kiskorú személyről pornográf video-, film-, fényképfelvételt vagy ilyen képfelvételeket, illetőleg más módon előállított pornográf képfelvételt vagy képfelvételeket készít, forgalomba hoz, azzal kereskedik, illetőleg ilyen képfelvételt a nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé tesz, büntettet követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) A (3) bekezdés szerint büntetendő, aki pornográf jellegű műsorban kiskorú személyt szerepeltet.

(5) Két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki a (3)-(4) bekezdésben írt bűncselekmény elkövetéséhez anyagi eszközöket szolgáltat.

(6) Az (1)-(4) bekezdés alkalmazásában pornográf képfelvétel, illetve pornográf jellegű műsor a nemiséget súlyosan szeméremszéttő nyíltsággal ábrázoló, célzatosan a nemi vágy felkeltésére irányuló cselekvés, ábrázolás.

Közzemérem megsértése

272. § Aki a szexuális áruk forgalmazásával kapcsolatos előírásokat súlyosan megszegi, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

8. függelék

1997. évi XXXI. Törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról Gyermeki jogok

6. § (1) A gyermeknek joga van a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez.

(2) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez.

(3) A fogyatékos, tartósan beteg gyermeknek joga van a fejlődését és személyisége kibontakozását segítő különleges ellátáshoz.

(4) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön.

(5) A gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással - fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal -, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenyegetésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak.

(6) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a médiában fejlettségének megfelelő, ismeretei bővítését segítő, a magyar nyelv és kultúra értékeit őrző műsorokhoz hozzáférjen, továbbá hogy védelmet élvezzen az olyan káros hatásokkal szemben, mint a gyűlöletkeltés, az erőszak és a pornográfia.

8. § (1) A gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá ahhoz, hogy a személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák, és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék.

(2) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy az őt érintő ügyekben az e törvényben meghatározott fórumoknál panasszal éljen.

(3) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy alapvető jogai megsértése esetén bíróságnál és törvényben meghatározott más szerveknél eljárást kezdeményezzen.